

röda rummet

radikal kvartalstidskrift nummer 3-4/2004 • Pris 20:-

Underifrån

• MEDELTIDSHYSTERI • ASYLHYCKLERI • VAPENSVINDLERI •

bild: Joakim Roos

I Gibraltarsundet attackerar krigsfartyg människor som söker en fristad undan omöjliga livsvillkor. EU-eliten harmoniserar sina åtgärder och ett rättslöst och papperslöst proletariat gömmer sig undan dess hårdnande lagar. Kapitalägarna välkomnar "mångkulturen" efter eget intresse, med lönedumpning och underjordisk arbetskraftsreserv som hägrande bonusar.

Kajsa Johansson, som studerar migration och är aktiv i den antirasistiska rörelsen, söker mönster och samband med utgångspunkt från en ny viktig bok i ämnet. Hennes egen röda tråd leder till en tuff utmaning mot både hycklande liberaler och famlande socialister.

LIKEN I MEDELHAVET

– om stängda gränser och öppna frågor

En diskussion om migration i Europa kan på goda grunder ha Medelhavet som utgångspunkt. Flera av författarna i antologin *Migration i den nya världsordningen (Rasism i Europa 2)*¹ hämtar sina perspektiv just därifrån.

En av bokens texter, skriven av forskarna Magnus Dahlstedt och Mekonnen Tesfahuney, beskriver ett fotografi som säger mycket om det rum av lögn, cynism och makaber teater som dagens Europa utgör: Två solbadande turister sitter under ett parasoll. En död marockansk man ligger en bit bort på stranden. Turisterna betraktar kroppen, helt oberörda.

Medelhavet är en flytande kyrkogård och Gibraltarsundet ett likgiltighetens rum. Få verkar bry sig om att över 2000 döda människor flutit iland bara vid Spaniens kuster sedan slutet av åttiotalet². Området är samtidigt en krigszon där det pågår regelrätta krig mot invandrare när Tony Blairs krigsflotta sätts in för att mota bort flyktingbåtar. Detta visar tydligt den snabba harmoniseringen av EU:s hårdnande flyktingpolitik; Blairs förslag om militära aktioner mot migrationen mötte först ett visst motstånd men har nu normaliserats och Frankrike, Italien, Portugal och Spanien ställer villigt upp.

En rad ledande politiker inom EU, många av dem från länderna ovan, har gått ut och krävt hårdare tag mot illegala invandrare så att ”högerextremister i Europa inte ska få kidnappa invandringens frågan”. Kriminaliseringen av invandrare fastslås i EU:s konstitution och grundläggande rättigheter dribblas bort. Media är en

EN ARTIKEL AV KAJSA JOHANSSON

Artikelförfattaren är aktiv i *Nätverket mot rasism i Göteborg*. Hon skriver för närvarande på en magisteruppsats om arbetsmigration och facklig organisering vid institutionen för Freds- och utvecklingsforskning

aktiv medlöpare, som med sitt språkbruk förvandlar alla flyktingar till ”illegala”. Tvångsdeporteringar är ett exempel på detta, liksom det som den tyska regeringen valt att kalla ”racial profiling”, det vill säga rätten att anhålla, visitera och göra husrannsakan hos en person enbart på grund av etnicitet eller hudfärg³. Det senare går väl ihop med EU:s passiva hållning till USA:s frihetsberövanden av en stor mängd människor utan några sakliga grunder alls. Ständigt framställs det också som om det är flyktingarna själva, och deras orättfärdigt stora antal, som hotar asylrätten. Det förefaller som att allt makteliten önskar kan harmoniseras och normaliseras i EU:s migrationspolitik, även det som på ett tidigt stadium stämplades som främlingsfientlig repression.

AUPAIR OCH FLYKTINGAR

Migration, som egentligen bara betyder att människor flyttar, är ett brett begrepp som innefattar mycket – allt från europeiska ungdomar som åker till USA som aupair och som volontärer till utvecklingsländer, till människor som upplever att de av olika anledningar inte har något annat val än att flytta. Det är den sistnämnda gruppen, där majoriteten har sitt ursprung i världens fattigare länder, som ses som problemet. Det är dem man vanligtvis syftar på när det pratas om migration i olika sammanhang. Sällan ses vårt eget obegränsade resande som ett migrationsproblem.

I dag menar många att den europeiska migrationspolitiken går att förstå utifrån nationalstatens minskande betydelse. Det kan dock vara förtjänstfullt att tvärtom fokusera på den faktiska, aktiva roll som nationalstaten har i EU och de oåterkalleliga processer som harmoniseringen utgör. Detta diskuterar Linköpingsforskaren Peo Hansen i sitt avsnitt i boken. Så fort de enskilda medlemsstaterna idag kan hitta en minsta gemensam nämnare för ett politiskt projekt, flyt-

tas frågan från en nationell till en överstatlig nivå, för att aldrig mer återvända. Det är politiska ställningstaganden och nationella regeringars intressen – ingen förunderlig naturlag – som gör att besluten flyttas upp. Men när detta väl skett blir det aktuella projektet, som till exempel militariserad gränsövervakning, en konstitutionell fråga i EU, ett grundlagsstadgat ramverk för den fortsatta politiken. Inte med all parlamentarisk möda i världen kommer dessa frågor kunna vinnas tillbaka till nationell nivå, för att omprövas i grunden. Detta är en fullständigt odemokratisk process. Man kan inte ens tala om ett demokratiskt underskott, eftersom ett underskott förutsätter att man, som i exempelvis en statsbudget, har möjligheter att få bukt med problemet med hjälp av befintliga politiska verktyg.

De nationella politikerna är inte offer för denna process. De är kraftfulla aktörer som bestämmer hur och om harmoniseringsprocessen skall fortskrida. Hansen konstaterar, utifrån att antalet dödsoffer till följd av exempelvis militariserad gränsövervakning och restriktiv asylpolitik ständigt ökar, att ”Skiljelinjen löper inte mellan främlingsfientliga och progressiva regeringar; den löper istället mellan regeringar som vill avveckla asylrätten med hjälp av massdeportationer och läger och de som föredrar andra metoder.” Harmoniseringen har ett egenvärde för de nationella regeringarna när nyliberalismen idag i allt större utsträckning stadfästs i grundlagen. Detta eftersom man aldrig behöver axla ansvaret när arbetarna i det egna landet drabbas. Nyliberalismen blir, till följd av just nationella regeringarnas politiska ställningstaganden, en politisk ram, vilken uppfattas som självklar. Anpassningen till denna blir i sin tur en ”nödvändighet”, som den enskilda nationella regeringen inte behöver ansvara för inför den egna väljarkåren, eftersom den fortgår även om regeringen byts ut.

Det är också i detta ljus vi måste förstå höger-

bild: Joakim Roos

extremismen i Europa och att EU sedan slutet av 80-talet framgångsrikt bekämpat asylrätten. "Kampen" mot den illegala invandringen, och inte bekämpandet av arbetslösheten, beskrivs som unionens allra viktigaste fråga. Med välfärdens nedmontering såsom grundlagsfäst självklarhet fastställs medvetet en ny politisk dagordning, med "yttre" hot, som befolkningarna skall mobiliseras emot. "Den nyliberala 'omstruktureringen' paketeras som en nödvändig om än besk medicin, som i dess mest renodlade form har ordinerats majoriteten av världens länder som en paketlösning.", skriver Dahlstedt och Tesfahuney träffande i sitt kapitel.⁴

Den gemensamma, "solidariska" lösningen på "invandringsproblemet" som nationalstaterna gemensamt definierar, överträffar de som staterna på egen hand kan frambringa. Ett gränsöverskridande samarbete blir därför ett måste som ett led i EU-integrationen.

Kapitalismens olika faser, "goda" respektive "dåliga" tider, har historiskt följts av olika typer av migrationspolitiska program. Stater kan kosta på sig en generös migrationspolitik när välfärd och industri skall byggas upp, vilket efterkrigstidens Tyskland är ett tydligt exempel på. Egentligen är ju västvärldens hela välstånd byggt på den illegala invandring och människosmuggling, som pågick under 400 år med start under 1500-talet⁵. Men när det kommer till att dra nytta av välfärden – då är bara "de riktiga" medborgarna välkomna och "de andra" sätts i återvändarprogram.

UNDERJORDISK ARBETSRESERV

De privata företagen välkomnar ofta relativt öppna gränser. Arbetsgivarna har användning för alla grupper. Kan människor inte sköta service och underhåll kan de dock alltid utgöra en välbehövlig reserv av billig arbetskraft – svart eller vit – för att hålla löner likväl som arbets-

villkor nere för den nationella och internationella arbetarklassen. Däremot har kapitalet aldrig haft något intresse av att koppla invandring till sociala rättigheter och reella möjligheter i samhället, vilket utförligt belyses av forskaren Aleksandra Ålund i boken⁶.

En allt hårdare asylpolitik kan inte stoppa de flyktingströmmar till EU som är motiverade av människors nöd. Men myndigheternas förnekande av rätten till asyl skapar en underjordisk arbetsreserv av flyktingar som tvingas gömma sig undan avvisning, helt utan medborgerliga rättigheter och arbetsrättsligt skydd. Denna informella men faktiskt pågående invandring utgör ett utmärkt redskap för lönedumpning, och är således även den mycket funktionell för kapitalets intressen.

Samtidigt är det inte riktigt att se denna sammantagna underordning och utestängning (rasistisk retorik, diskriminering och uppkomsten av en invandrad rättslös underklass i Europa) som resultat av alltigenom medvetna strategier från stater och privata intressen, uttänkta för att uppnå politiska mål. Snarare handlar det om att i efterhand hantera det klassamhälle man skapat. För att upprätthålla den nyliberala strukturen mobiliseras därför, enligt Dahlstedt och Tesfahuney, rädslans geopolitik och ekonomi i människors vardagsliv. "De riktiga", vita medborgarna skall alla vara med och kontrollera de som, av någon anledning, blivit insläppta i det näst intill permanenta undantagstillstånd som tycks råda.

RÄDSLANS POLITIK

Främlingsfientligheten reproducerar sig själv och intensifieras med klassklyftornas utvidgning. Den blir något som till viss del försvinner bortom de nationella regeringarnas absoluta kontroll. Utestängande eller diskriminerande återgårdar mot olika grupper av migranter bör alltså inte alltid betraktas som en konspirerande strategi från staten, utan mer som följsamma pareringar av missriktade folkliga krav på återgårdar mot kapitalismens konsekvenser. Samtidigt som människor mobiliseras till olika splittrande roller utifrån etnicitet,⁷ drabbar den nyliberala ordningen en hel, etniskt blandad, arbetarklass. Ålund skriver att etnicitet, vid sidan av klass, har blivit en central skiljelinje för de växande klyftorna i samhället och det uppstår inte bara en annorlunda arbetarklass utan även en ny underklass, en underklass som står utanför den ordinarie arbetsmarknaden.

Migranterna har, som tidigare sagts, en funktion i samhällena. Deras arbetsmarknader, och den rasism och diskriminering som riktas mot dem, skall inte ses som en gammal kvarleva av irrationella tankar utan snarare som en konsekvens av kapitalismen (men därmed inte sagt att all rasism har sitt ursprung i kapitalismen), och som något som reglerar arbetsmarknadens ras- och könsmissiga uppdelning. Rasismen legitimerar Europas murar mot omvärlden, samtidigt som den disciplinerar de som fått ynnesten att uppehålla sig innanför gränserna.

Detta har inte alltid varit en given väg, vilket understryker de nationella regeringarnas ansvar

kära läsare

” En historisk seger”. Under de dagar vi arbetar med pressläggningen tvingas vi, liksom resten av världen, ta del av nyheten om Bush:s valseger i USA. Och visst; när staben i Vita Huset – efter en mandatperiod där de genomfört och trappat upp det koloniala erövringskriget mot Irak med massmord som metod – ökar sitt röstetal jämfört med förra valet, så är det ju i en mening historiskt.

För när till och med moderatledaren Reinfeldt dagen efter Bush´ seger oroligt uttrycker farhågor för ”hur republikanerna ska förvalta sitt maktinnehav”, så är det ett isande tecken i tiden. Kanske har den imperialistiska världsordningens herremän nu ett slagläge som saknar motstycke i modern tid.

Båva månde världen, men framförallt månde den revoltera. För vi måste fortsätta orka – trots den övermakt som kan få vem som helst att lägga sig ner – bära vidare insikten att det som i sista änden blir historiskt bestäms av den verkliga utvecklingen i krocken mellan klassintressen – och därmed av vad vi gör själva.

Det gamla uttrycket att det är segrarna som skriver historien är ordentligt slitet och närmast trivialt, men fortfarande giltigt. När det gäller den officiella historieskrivningen, alltså. Vi – den globala folkmajoritet som tvingas leva under de härskandes diktat (oavsett om styresmännen sen heter Bush, Lukasjevko eller Ramqvist) men inte delar dess klassintressen eller dess människofientliga politik – måste själva både skapa och skriva en annan historia. Vår egen historia. Motståndets, de folkliga rörelsernas och de radikala idéernas historia. Upprorets historia.

Rolf Bergkvist ger oss i detta nummer av Röda rummet ett hoppningivande och spännande bidrag till den historieskrivningen, när han analyserar de senaste årens folkliga revolter i Latinamerika och den uppfinningsrika självorganisering som ständigt återföds när människor väljer att göra motstånd. Tusentals liknande erfarenhetskanaler måste muddras upp för att de undertrycktas rännilar av egna erfarenheter ska kunna nå varandra och mynna i ett gemensamt, om än virvlande och ibland motstridigt, flöde.

Målet är inte att uppnå någon historisk sanning, för någon sådan finns inte. Meningen med vår egen historieskrivning ligger i att den kan hjälpa oss att lära av varandra och av dem som slitit och kämpat i tidigare generationer. Och då måste vi vara både noggranna och ständigt kritiskt granska alla fakta, även ideologiskt ”obekväma” eller besvärliga sådana. Historikern Samuel Edquist hjälper oss, i en annan artikel i detta nummer, att bli varse de fallgropar som man annars riskerar att falla i. Måhända är själva det kritiska sanningssökandet – mer än ett utopiskt mål om en absolut sanning – den viktigaste drivkraften i det arbetet.

I ett sådant kritiskt grävande vill vi gärna ha en plats med denna tidskrift, som en av alla de forum som behövs för att diskutera historien – och med den framtiden. Och då måste ständigt ett växelbruk pågå mellan ett journalistiskt grävande och vardagspåtagandet i den verkliga sociala och politiska myllan. Dag för dag, steg för steg. Vårbruket på en ockuperad gård i södra Brasilien är en historisk seger.

/ Hälsningar redaktionen

och den ideologiproduktion de aktivt bidragit till. Peo Hansen lyfter i sitt kapitel fram exemplet att EU-kommissionen i början av 90-talet ville att rörligheten för medborgare från tredje land (människor från ett icke-EU-land som uppehåller sig i ett EU-land), som vistades legalt i unionen skulle öka. Under samma tid kritiserade EU-parlamentet olika nationella regeringar för att de gjorde en polisiär och säkerhetspolitisk fråga av invandringen. Man påpekade att en kriminalisering av invandrare kunde skapa rasistiska och främlingsfientliga rörelser. Det är nu tydligt vilken linje som drog det längsta strået i harmoniseringens Europa. Våldet mot migrationen är strukturellt och inbyggt i en normaliserad och välharmoniserad gemensam konstitution, vilket ligger väl i linje med främlingsfientliga rörelsernas intressen och mål.

MÅNGFALDSPROGRAM UTAN MÅNGFALD

Inte heller i Sverige har politiken kring asylrätt och migration någonsin varit så människofientlig och nyliberal som den är idag. Dagens offentliga debatt behandlar en mångkulturalism som osynliggör det sociala medborgarskapet och människors faktiska möjligheter i samhället.

Hela samhället genomsyras av mångfalDSPROGRAM men någon verklig mångfald är det inte tal om. Det råder en slags moralpanik om vilken kultur som ska få mångfaldigas, menar Ålund, och ofta beskrivs stora europeiska befolkningsgruppers oro inför hotet från växande minoriteter med antidemokratiska ideal. Minoriteterna får gärna ägna sig åt kultur, så som kokkonst och musik, medan de ska hålla tassarna borta från exempelvis vår demokrati. Detta visar hur vissa fenomen anses färdiga och oförbättrliga, som exempelvis ”vår” demokrati, medan lite förändring i kulturen snarare kan vara riktigt trevligt.

För vissa delar av världen är tillvaron annorlunda efter 11:e september. Hotet utifrån, främst från den islamistiska fundamentalismen, framställs i väst som allt större och otäckare, samtidigt som dess påstådda representanter inom Europas murar skickas ut och berövas varje form av mänskliga rättigheter. Hotet målar upp en slags nutida version av *clash of civilizations*, där kulturkollisionen inte bara hotar jämställdheten mellan könen utan hela den fria världens demokrati – en demokrati som nu påstås leva som en enda enhet och frodas utan klass- och könsmotsättningar. Denna enhet utgör förutsättningarna för motsättningen med ”de andra” – denna ännu märkligare enhet – nämligen *alla* invandrare. Minoriteternas tillvaro ställs emot majoritetens gemenskap och sägs hota densamma. Det vi minst av allt vill ha är ju det efterblivna i motsats till det moderna, det kvinnofientliga i motsats till vår solida jämställdhet, eller det demokratifientliga i motsats till vårt fria, öppna samhälle. Det är utifrån dessa kriterier vi förväntas bedöma (o)lämpligheten i att ta emot olika grupper av människor utifrån.

NY OCH GAMMAL LIBERALISM

Om vi betraktar migrationen i den nya världsordningen utifrån nyliberalismens herravälde i samhället så ter sig de stängda gränserna para-

doxala i förhållande till den nyliberala ideologiska tesen om en oregerad världsmarknad med flexibel, rörlig arbetskraft. Men denna påstådda ”nya” liberalism är i realiteten egentligen inte särskilt ny i sin syn på ”de andra”. De ska regleras och stängas ute eller – vilket kanske är viktigast för privata vinstintressen – diskrimineras. Snarare har ”nyliberalismen” många likheter med den gamla liberalism som lade grunden för en europeisk eller västerländsk identitet. ”Bakom liberalismens slagord – frihet, jämlikhet, broderskap – och dess utåtvända, humanistiska anspråk, finner vi en imperialism av det universella”, skriver Dahlstedt och Tesfahuney.

Det är ingen paradox att liberalismens idéhistoria slagit följe med Europas koloniala historia, och därmed dess tvångsförflyttningar, folk mord och organiserat slaveri. Alla liberalismens stora företrädare har förespråkat olika former av förtryck och exploatering av etniska minoriteter och koloniserade folk. De fri- och rättigheter, exempelvis fri rörlighet, som liberalismen ofta förknippas med, gällde aldrig för alla. Inte då och inte nu.

Boken *Migration i den nya världsordningen* innehåller fem kapitel kring temat rasism och migration, men de möter inte varandra på särskilt många punkter. Det är svårt att se en gemensam diskussion, på grund av att texterna är så olika och varierar så i abstraktionsnivå. Skärningspunkter eller motsättningar mellan de olika argument och teorier som förs fram blir bitvis otydliga. Därmed är det också svårt att se hur respektive författare tar konsekvenserna av sitt resonemang och om det egentligen finns någon röd tråd som löper mellan författarna. Texterna ligger som fria planeter bredvid varandra, vilket är både en styrka och svaghet. Det är mycket positivt att boken behandlar ett ämne som hittills allt för mycket lyst med sin frånvaro i vänstersammanhang och den borde följas av en bredare diskussion om olika strategier för motstånd mot den rådande situationen.

För att formulera lösningar på problemen måste socialister försöka frigöra sig från eliternas ideologiproduktion. Samtidigt måste vi inse vilka motiv – baserade i egenintressen – som befolkningsmajoriteten inom arbetarklassen faktiskt har till sin oro eftersom samhället fungerar som det gör – som ett klassamhälle. Det finns ingen poäng i att bortse från att stora delar av arbetarklassen i många länder ställer sig kritisk till migration och att många främlingsfientliga partier fått ett brett stöd hos denna väljarkår. Detta beror till stor på den etablerade vänsterns misslyckande att presentera konkreta politiska alternativ till de sittande regeringarna.

FACKET OCH MOTSTÅNDET

Alla vänsterkrafter har ett ansvar och en möjlighet inom politiken att motverka högerextrema framgångar – likt de i Frankrike och Österrike – genom att leverera reella politiska alternativ. I Sverige har processen inte hunnit fullt så långt, men det är lätt att se att den etablerade vänstern även här är på god väg att hamna hopplöst efter. Utifrån detta perspektiv förlorar exempelvis vänsterpartiet på att gå mer mot mitten och

närma sig regeringsmakten eftersom de faktiska alternativen då ter sig ännu blekare. Rädslans politik och ekonomi användes tidigare av extrema grupper men blir nu alltmer rumsrena och användbara för etablerade partier.

Fackföreningsrörelsen är en nationellt förankrad, men likväl gränsöverskridande, bas för motståndet. Men i den offentliga debatten i det fackliga etablissemang eller i akademiska sammanhang så som bland annat i *Migration i den nya världsordningen*, har detta perspektiv ännu inte fått den genomslagskraft det förtjänar. Det är som att en del av nutidshistorien om Medelhavet, där vi började resan i denna artikel, glöms bort. Det fotografi, som egentligen aldrig framträder i offentlighetens ljus, föreställer hundratals fruktplantager där svart och vit, till stor del icke-europeisk, arbetskraft på säsongsbasis utnyttjas, utan varken formella eller reella möjligheter att påverka sin egen situation.

Alternativa sätt att beskriva situationen framstår som obefintliga och situationen som hopplös. Samtidigt vet vi att historien är full av exempel på just motstånd. Vi vet också att detta sker här och nu, exempelvis när den spanska syndikalistiska fackföreningsrörelsen organiserar papperslösa invandrare och faktiskt vinner både medborgarskap och bättre arbetsvillkor. Tyvärr ser vi samtidigt hur stora delar av den svenska fackföreningsrörelsen – stick i stäv med alla ideal om internationell solidaritet – låter nationalitet gå före arbetares gemensamma intressen genom att försöka skydda en specifik grupp, de svenska arbetarna, och försämra situationen för de icke-svenska.

Detta är problematiskt på flera sätt eftersom protektionismen är ett trubbigt vapen även för den inhemska svenska arbetarklassen. Kostnaden för den enorma kontrollapparat som ska skydda gränserna, administrera den restriktiva hållningen gentemot invandring och verkställa avvisingarna, är enorm och finansieras med våra skattemedel. Vi kan återvända till Medelhavet för ett exempel: I den spanska enklaven Melilla i nordvästra Afrika byggs ett åtta kilometer långt bevakningssystem, för att förhindra att afrikaner kommer till Europa. Spanien står för halva bygget, 280 miljoner kronor, och EU är givetvis med och finansierar.⁸

Samtidigt kan invandringen bara delvis begränsas på detta sätt. När exempelvis den svenska regeringen nekar att erbjuda människor legala möjligheter att arbeta och leva innanför våra gränser – ens för dem som på grund av krig, förföljelse och katastrofer inte kan återvända till något hemland – växer den extremt utsatta och helt rättslösa gruppen av migranter som uppehåller sig här illegalt. Protektionismen och iver

att deportera dem som inte innehar uppehållstillstånd tvingar fram en alltmer ljusskygg, riskfylld och exploaterande arbetsmarknad, men den rättslösa arbetskraftsreserven finns kvar. När invandrarens förnekade behov av tillträde förenas med vinstintresse och lönedumpningsiver hos kapitalstarka grupper blir resultatet en alldeles för stark kraft att stå emot med protektionistiska medel. Istället måste fackföreningsrörelsens fokus ligga på att försäkra alla arbetare inom statens gränser samma rättigheter och skyldigheter. Först då blir arbetskraftens gränslöshet ett vapen för – istället för ett hot mot – arbetarklassen.

Slagordet ”Fred mellan folk, krig mellan klasser” passar bra in på resonemanget ovan, men det är inte tillräckligt i diskussionen om migrationspolitik eller i en bredare diskussion om rättigheter. Det går inte att stärka asylrätten för *en* grupp, exempelvis arbetarklassen (det är dessutom praktiskt omöjligt), eftersom det handlar om universella rättigheter som alla människor måste ha. Vi måste arbeta för att efternamn inte skall spela någon roll på arbetsmarknaden eller i bostadskön, och att samma sak också måste gälla för rätten till en rättvis asylprövning. Och det gäller även om migranten så heter Bernadotte. Vissa menar att migrationen och försvaret av migranternas rättigheter inte är en fråga för socialister utan snarare en liberal hjärtefråga. Här sammanfaller dock arbetarklassens krasst ekonomiska intressen med realiseringen av universella mänskliga rättigheter.

Om vi återvänder till resonemanget ovan om liberalismen och förnekandet av reella mänskliga rättigheter för ”de andra”, borde därför exempelvis asylrätten vara ett område där alla vänsterkrafter istället har ett intresse av att gå i konflikt med just hycklande liberalism. Vi måste avfärda migrationen som en välgörenhetsfråga och istället se det ur ett solidaritetsperspektiv som påvisar våra gemensamma klassintressen.

Det är hög tid att ifrågasätta, utmana och överta liberalernas makt över definitionerna kring migrationen och våra mänskliga rättigheter.

NOTER

1. *Migration i den nya världsordningen (Rasism i Europa 2)*, Antologi (red: Ingemar Lindberg & Magnus Dahlstedt) Medverkande författare: Avtar Brah, Giovanna Campani, Magnus Dahlstedt, Peo Hansen, Ingemar Lindberg, Mekonnen Tesfahuney & Aleksandra Åhlund. Agora förlag 2004
2. Uppgiften hämtad från Dahlstedt & Tesfahuney: *Rörlighetens*

- paradoxaer – om ”migrationshot”, ett inhägnat Europa och en paranoid samtid* i antologin.
3. Se Peo Hansens avsnitt *hypernationalismens Europa* i samma bok
  4. Se Dahlstedt-Tesfahuney, samma som not 2
  5. Se Tesfahuney:s kapitel *Globaliserad apartheid-Fästning Europa, migration och synen på de Andra* i Faye & Echran (red) *Sverige och de Andra, Postkoloniala Perspektiv*. 2001
  6. Se hennes kapitel *Internationell migration, socialt medborgarskap, kulturpanik* i antologin.
  7. På en pub inom restaurangkedjan ”Frogs” i Paris mobilerades exempelvis engelska arbetare som strejkflyttare mot tamilskas arbetare (trots att bägge grupperna var anställda på samma arbetsvillkor inom företaget). Se tidskriften *Oreda* nr 3-4 2004
  8. Se not 5

”Alla liberalismens stora företrädare har förespråkat olika former av förtryck och exploatering av etniska minoriteter och koloniserade folk. De fri- och rättigheter, exempelvis fri rörlighet, som liberalismen ofta förknippas med, gällde aldrig för alla. Inte då och inte nu.”

www.oreda.org

oreda.

en tidning om globala och lokala solidaritetsfrågor

där vem som helst får skriva vad som helst nästan

är gratis, men kan beställas till en flexibel kostnad

drivs ett samarbete med en grupp i Rumänien

kontakt:
oreda@oreda.org

oreda . gles och sprels främst i Göteborg och finansieras av bl.a. Forum Syd och EU

Bild: Jørgen Hassler

"Hopp". Ecuador 2002.

DEMOKRATIN SOM KAN TA MAKTEN

-om upprorisk organisering som brygga till en helt ny värld

Direkt demokrati! Deltagande demokrati! Representativ demokrati? Alternativ produktion? De senaste tio åren har en rad upproriska gräsrotsrörelser i Latinamerika i praktisk handling återfött hoppet om att kampen för att ett helt annat samhälle är möjlig. I dessa rörelser har skilda former av självorganisering varit ett sammanfallande inslag.

Rolf Bergkvist, som i många år följt kontinentens utveckling och just nu besöker området, har specialstuderat de olika kamprörelserna. Med exempel från fabrikssockupationer i Argentina, uppror i Bolivia, kvarterskommittéer i Venezuela och inte minst experimentet med så kallad deltagande budget i Porto Alegre i Brasilien letar han svar på den avgörande frågan för socialister: Hur kan kraven på verklig demokratisk kontroll över produktion och vardag fås att växa över i ett helhetsalternativ till dagens kapitalistiska världsordning?

O rdet ”demokrati” är antagligen ett av de mest använda orden i den diskussion som börjat föras om alternativ till den nyliberala politiken. Detta beror både på att den nyliberala politiken faktiskt krymper den borgerliga demokratins formella utrymme och de – fortfarande begränsade – erfarenheter av social kamp som förts mot nyliberalismen de senaste tio åren. Jämfört med den stympade syn på ”demokrati” som en alltför stor del av vänstern haft under större delen av 1900-talet kan detta bli en mycket viktig och givande diskussion. Den öppnar för ett kritiskt *återtågande* (för att använda ett ”nyord” från de argentinska arbetarnas fabriksokupationer) av viktiga strategiska grundstenar för en kamp för en annan rättvisare värld! Och den gör det möjligt att i ljuset av nya praktiska erfarenheter utveckla och förbättra gamla teorier. Liksom att göra oss av med sånt som allt för länge blockerat denna utveckling!

För många människor inom den globala rättviserörelsen har staden Porto Alegre i södra Brasilien blivit en källa till inspiration och en referenspunkt. Det är där alla världssociala forumen utom det senaste har arrangerats. Och i Porto Alegre har en ny, alternativ form av folkligt beslutfattande byggts upp under de senaste femton åren. I den nyutkomna boken *The Porto Alegre Alternativ: Direct Democracy in Action*¹ diskuteras erfarenheterna av de initiativ till ”deltagande demokrati” som den radikala vänstern inom det brasilianska Arbetarpartiet, PT², tagit på kommunal och delstatsnivå (Rio Grande do Sul). Boken är ett försök att sätta in dessa praktiska erfarenheter i ett långsiktigt strategiskt perspektiv med uttalat socialistiska målsättningar. De flesta av bidragen är skrivna av socialister som är direkt indragna i denna praktiska kamp. I bokens avslutande kapitel knyter João Machado – en av PT:s grundare och framträdande medlem av Democracia Socialista³ – PT-vänsterns deltagande demokrati-initiativ till en övergripande diskussion om demokratisk organisering och kampen för socialism.

Mycket förenklat innebär de initiativ PT-vänstern tagit, och som kunnat förverkligas tack vare att de vunnit valen och därför haft den kommunala politiska makten i staden, att besluten över den kommunala budgeten tas av befolkningen själv på stormöten ute i bostadsområdena. I många fall, bland annat just i Porto Alegre, har den nya beslutprocessen byggts på en social organisering som funnits tidigare. Det uttalade syftet är att skapa en direkt demokratisk kontroll över de valda politiska representanterna från befolkningens sida.

För PT-vänstern är deltagande demokrati ett sätt att bidra till en självorganisering inom den arbetande befolkningen. Vid ett seminarium i Stockholm i oktober beskrev Luiz Arnaldo Campos⁴, från den brasilianska delstaten Belém, den deltagande demokratin som ett sätt att bygga en demokratisk folkmakt. I hans beskrivning blir den en skola för att lära sig fatta beslut, en verkstad för att kollektivt utarbeta de demokratiska verktygen för direkt folkligt styre och

en bro till ett framtida socialistiskt samhälle. Samma synsätt presenteras i Porto Alegre-antologin där João Machado i sitt slutkapitel skriver att ”allt som stärker medvetenheten och självorganiseringen hos arbetare och folk i allmänhet (...) placerar oss på vägen mot socialism”.

Att se demokratisk självorganisering som central i en socialistisk strategi innebär ett klart brott med de socialdemokratiska och stalinistiska modeller, som dominerat inom arbetarrörelsen och vänstern under 1900-talet. Machado betonar i sitt inlägg att i båda modellerna har staten en central roll i en samhällsförändring och att den synen på staten förkastas.

För många inom den globala rättviserörelsen har den gamla stalinistiska dogmen om det Enda-Upplysta-Partiet som leder kampen till seger ersatts av en misstro mot alla politiska partier. Ofta i kombination med ett perspektiv som utelämnar ett revolutionärt maktövertagande från folkmajoritetens sida som alternativ möjlighet. För anarkister har alltid politisk organisering som sträcker sig utöver den rent lokala nivån varit av ondo, med argumentet att den reproducerar det auktoritära styret under kapitalismen. Men även för aktivister som inte är anarkister så är förhållandet mellan demokratisk organisering, politiska strömningar och en långsiktig strategi för förändring ganska outredda frågor. Jag tror att svaren bara går att få fram i en kritisk diskussion om erfarenheterna från den sociala kamp vi sett under det senaste årtiondet. Och här är det – än så länge – i Latinamerika den kampen kommit längst.

Upproret i Argentina som inleddes i december 2001 och pågick under hela 2002 kan – liksom revolten i Bolivia i oktober 2003 – belysa några av de problem som ställs i kampen mot nyliberalismen.

KVARTERSKOMMITTEÉR

De folkliga protester som – inom loppet av en vecka i december 2001 – tvingade fem olika presidenter att avgå i Argentina var inledningen till en masskamp som inte förekommit sedan 1968-69. Det mest framträdande i denna kamp var den direktdemokratiska organiseringen.

Det som under en kort period 2002 – åtminstone i radikala tidningar – blev mest omskrivet var de kvarterskommittéer som bildades som ett demokratiskt svar på den borgerliga regimens kris. Tvärt emot den myt som fått stor spridning bör det påpekas att dessa kommittéer inte bildades helt oberoende av politiska strömningar. I en del bostadsområden bildades kommittéerna spontant av invånarna för att diskutera och lösa akuta lokala frågor. Men i andra tog aktivister från politiska partier och grupper (de trotskistiska partierna⁵, autonoma anarkister, med flera) initiativ till att samla sina grannar för att bilda kommittéer. Trots att dessa kommittéer under upprorets höjdpunkt i mitten av 2002 samlade flera tusentals människor varje söndag till ett regionalt möte i centrala Buenos Aires utvecklades de aldrig till något reellt maktalternativ till den ifrågasatta kapitalistiska statsapparaten.

Jag tror det beror på att det nästan helt saknades ett konsensus gällande dessa direktdemokratiska strukturers roll. För de anarkistiska grupperna måste varje kvarterskommitté vara autonom i förhållande alla andra och kan aldrig bli en demokratisk basstruktur för beslut som rör större delar av befolkningen på en mer övergripande samhällsnivå. För de trotskistiska partierna (som i flera fall är, om än små, masspartier med tiotusentals anhängare) var kommittéerna en demokratisk bas för en alternativ statsapparat eller arbetarregering. Men för väldigt många människor var stormötena antagligen mest en möjlighet att vädra sitt hat mot den nyliberala politiken och en korrupt borgerlig regim. Den organisatoriska sektoriseringen, som tyvärr utmärker en stor del av den argentinska vänstern, bidrog till att en kollektiv diskussion aldrig kom till stånd. En diskussion som i bästa fall kunde ha lett fram till att dessa nya, demokratiska strukturer blivit mer långlivade och spelat en mer positiv roll i befolkningens spontana försök att underifrån skapa en egen demokratisk styrning av sitt samhälle. Nu kom kommittéerna istället att nästan helt ha upplösts redan efter ett drygt år.

ARBETSLÖSA ORGANISERAR SIG

En betydligt viktigare demokratisk organisering är de arbetslöshetsorganisationer – ”piqueteros” – som började utvecklas 1997. Till skillnad från kvarterskommittéerna (som socialt var en mer blandad organisering, en del brukar beteckna dem ”medelklassaktivering”) är piqueteros en ren klassorganisering. Den organiserar den del av arbetarklassen som drabbats mest direkt och brutalt av 1990-talets nyliberala politik. Det är den mest utslagna och marginaliserade delen av klassen som helt saknar arbete och inkomst. De första piqueteros-organisationerna bildades på orter där privatiseringarna av statliga företag (i synnerhet oljebolaget YPF som såldes till spanska Repsol) ledde till omedelbar nedläggning av den lokala produktionsenheten. Arbetslösheten för hela landet nådde rekordnivån 16-17 procent och 60-70 procent av befolkningen på dessa orter gick utan jobb. Ur detta nödläge skapades en ny modell för att organisera sig och nya kampformer. I kontrast till toppstyrningen inom den byråkratiskt ledda fackcentralen CGT, som för länge sedan slutat bry sig om denna del av arbetarklassen, bildades en rörelse som bygger på direktdemokratiska stormöten på lokal och regional nivå. I stället för strejker, som förutsätter att folk har en anställning och en arbetsplats, utvecklades vägblockader som kampform riktad mot den kapitalistiska ekonomins varudistribution. Om man uttrycker det i marxistiska termer: När inte skapandet av mervärde i produktionen kunde stoppas genom strejk valdes en kampform – vägblockader – som stoppar realiserandet av mervärdet på varumarknaden genom att bryta transportkedjan. De första piqueteros-aktionerna 1996-97 hade i flera fall karaktären av lokala massuppror mot arbetslösheten, där i stort hela befolkningen var indragen i regelrätta strider mot den militariserade polisstyrka som skickades ut för att krossa protester-

Bild: Jörgen Hassler

”Är det verkligen dyra herrkostymer till modehusen som är viktigast för oss att producera?” Sömmerskor på den ockuperade Brukman-fabriken.

na. När jag själv besökte Argentina hösten 2000, för att nämna ett exempel, blockerade mer än 7000 personer i förorten Matanza under tio dagar en av de viktigaste motorvägarna in till Buenos Aires. Hela tiden i hård strid med kravallpolisen.

Gemensamt för alla piqueterosorganisationer är deras krav på arbete och arbetslöshetsersättning. Politiskt är de däremot uppsplittrade. Grovt sett kan rörelsen delas upp i tre delar. En del kan beskrivas som ”sociala reformister”. De har ett långsiktigt perspektiv som strikt håller sig inom ramarna för det rådande kapitalistiska systemet. Denna del har det senaste året gett sitt ”kritiska” stöd till den nuvarande presidenten och bildade i oktober 2004 också ett stödparti för den peronistiske presidenten. En andra del är de revolutionära socialisterna som ser rörelsens kamp som ett led i en kamp för att ersätta kapitalismen med ett socialistiskt samhälle. Denna del har det senaste året genomfört flera stora massaktioner mot den borgerliga presidenten och under hösten ockuperat oljeanläggningar i södra Argentina. En tredje del, slutligen, är de autonoma grupperna. De har ett perspektiv där den egna dagliga aktiviteten, helt oberoende av de auktoritär kapitalistiska strukturerna, på sikt ska underminera (eller ersätta) det bestående

EN ARTIKEL AV ROLF BERGKVIST

Artikelförfattaren är latinamerikakännare.

Aktiv i organisationen Solidaritet utan gränser.

systemet och göra det omöjligt för makten att styra. Denna strömning tar inte ställning till vem eller vilka som sitter i en regering eftersom det ligger utanför den självbegränsande, autonoma aktiviteten.

REVOLTEN I BOLIVIA

Trots tydliga skillnader går det att peka på likheter med revolten i Bolivia oktober 2003. Vid sidan av Argentina var det den största folkliga revolt mot nyliberalismen som vi sett de senaste åren. Segern som tvingade den nyliberale presidenten Gonzalo Sánchez de Lozada att ta helikoptern och fly till Miami var resultatet av att flera sociala befolkningsgrupper kamp sammanstrålade i ett gemensamt uppror.

I Argentina var det de arbetslösa som utgjorde motorn i upproret. I Bolivia var det arbetarbefolkningen i förstaden El Alto, utanför huvudstaden La Paz, som byggde upp den kamporganisation som var helt avgörande för revoltens seger. Det var där upprorets epicentrum låg. I ett land där en majoritet av befolkningen tillhör ursprungsfolken (Aymara, Quechua med flera) underströks revoltens masskaraktär av att en del gatustrider med militären utkämpades under Aymarafolkets fana. Samtidigt pågick en blockad av trafiken på de största vägarna i landet som organiserades av bondeorganisationerna. Den fackliga landsorganisationen COB bidrog genom att utlysa en politisk generalstrejk och ett sextiotals lastbilar fullastade med arbetare från Huanunigruvan – traditionellt beväpnade med

dynamit⁶ – åkte in till La Paz för att hjälpa den fattiga befolkningen att störta presidenten.

Revoltens övergripande krav var ett omedelbart förstatligande av landets gas- och oljetillgångar. Under denna gemensamma paroll följde sedan ett åttiotal krav som formulerades av de olika rörelserna: ursprungsfolken, bönderna, COB, med flera. Socialt var det en bredare revolt än i Argentina. Politiskt var den, med sin klara anti-imperialistiska inriktning, radikalare. Den var däremot inte ett resultat av ett gemensamt strategiskt perspektiv. Då presidenten var strötd sprack enheten nästan direkt.

De mest kända bondeledarna, Felipe Quispe och Evo Morales, är båda Aymaras, men har olika politiska perspektiv. Quispe har i intervjuer fört fram ett perspektiv på att helt ersätta den nuvarande kapitalistiska statsapparaten med strukturer liknande de som fanns före den spanska kolonialiseringen, medan Morales – som leder landets största vänsterparti, MAS – i allmänna ord förespråkar någon form av socialism som ersättning för det kapitalistiska samhället. Och även när det gäller kortsiktiga taktiska överväganden har skillnaderna varit skarpa. Morales har valt att förhandla med den nye, borgerliga presidenten, medan ledningen för COB och andra förespråkade kamp. Den folkoröstning som hölls i våras stöddes av Morales medan bland andra COB uppmanade till bojkott.

Utän att dra jämförelsen för långt är det tydligt att det finns likheter mellan Argentina och

Bolivia: de uppror som fällt de respektive ländernas nyliberala presidenter innebär inte att de revolterande haft en gemensam uppfattning om vad man vill se för alternativ – istället har ”konkurrensen” mellan de ingående politiska strömningarna i alla sociala rörelser snarare ökat.

FÖRETAGSOCKUPATIONER

I Argentina kom det årslånga upproret även att stimulera en ny demokratisk organisering på arbetsplatserna. Sedan 1998 har den ekonomiska krisen lett till ett stort antal nedlagda och stängda företag. På omkring 150 fabriker har arbetarna vägrat acceptera de privata ägarnas beslut att avbryta produktionen och själva ockuperat sina arbetsplatser för att fortsätta produktionen. Totalt har ungefär 15 000 arbetare deltagit

Gemensamt för de ockuperade företagen är att arbetarna fattar beslut på stormöten där alla anställda kan delta och har var sin röst. I flera fall har ockupationerna föregåtts av, eller sammanfallit med, en kamp mot såväl de privata ägarna som byråkratiska, toppstyrda fackföreningar. På Zanon-fabriken i södra Argentina avsatte arbetarna ledningen för den fackliga organisationen sedan den hade accepterat nedskärning efter nedskärning. Ett halvår efter att arbetarna tagit över sin fackförening kom sedan ockupationen. Det är ett mönster som återkommit även på andra fabriker.

Ett annat gemensamt drag är att många ockupationer vaktats och försvarats av lokala kvarterskommittéer och piqueterosgrupper mot polisens försök att slänga ut arbetarna. Vid ett tillfälle slog en försvarsstyrka bestående av 1500 piqueteros och kommité-aktivister – beväpnade med slangbellor och keramikkulor som fabriksarbetarna producerat – tillbaka ett polisangrepp mot Zanon-fabriken.

Däremot kunde man under 2002 se skillnader i perspektiven för den ockupationskamp som fördes. I en majoritet av fallen krävde arbetarna att de tidigare ägarna som lagt ned driften – i många fall utan att betala arbetarna lön de sista månaderna – skulle exproprieras och äganderätten överförs till arbetarna. En övergång till arbetarstyrda och arbetarägda kooperativ.

På en minoritet av företagen ifrågasatte arbetarna denna linje. De förde fram argumentet att ett arbetarägt företag – oavsett hur demokratiskt det styrs – måste producera och konkurrera med sina varor på den kapitalistiska marknaden. Alternativet måste istället, menade dessa arbetargrupper, vara att kräva att samhället – stat eller kommun – tar över äganderätten av företaget men att kontrollen över produktionen ska ligga hos arbetarna. Detta synsätt öppnade för en annan frågeställning. Sömmerskorna på Brukman-fabriken i Buenos Aires ställde den kanske tydligast: ”Är det verkligen dyra herrkostymer som säljs på modehusen i Paris och London som är viktigast för oss att producera? Eller vore det bättre att vi sydde bra arbetskläder för de som är anställda inom sjukvården? Eller kanske billiga baskläder för de arbetslösa inom piqueterosrörelsen?” Detta är frågor som knappast går att besvara på varje enskild fabrik. För att kunna besvara dem behövs en diskussion

med andra demokratiskt organiserade församlingar i samhället: sociala rörelser, andra arbetargrupper, kvarterskommittéer, med flera, samt ett övergripande samhälleligt ägande av produktionsmedlen. Eller uttryckt på ett annat sätt: en alternativ produktion blir möjlig i och med ockupationerna men förutsätter att en verklig demokrati utvecklas även utanför fabriken.

Under 2002 fördes det en offentlig debatt om dessa båda linjer. Den första, ”kooperativa”, linjen förespråkades av de ”reformistiska” delarna av piqueterosrörelsen, en del fackledare och till och med vissa lokala borgerliga politiker. ”Arbetarkontroll-linjen” stöddes av den radikala delen av piqueterosrörelsen och vänsterpartierna.

Ställningstagandena i den debatten ledde ibland även till rent partipolitiska sympatier bland arbetarna. I boken *Ocupera, Gör motstånd, Producera* som kom på svenska i våras (se recension på sidan 35) ger författaren ett exempel på hur Brukman-arbetarna på ett av sina stormöten blev tvungna att ta ställning till ett rent partipolitiskt ”problem”. Sömmerskan Celia Martínez blev våren 2003 erbjuden av det lilla trotskistiska partiet PTS att kandidera i valet till provinsförsamlingen. Att på detta sätt knyta ockupationen till det ena eller andra partiet var naturligtvis inte utan problem. Dels därför att hela arbetarkollektivet behövde ett så brett stöd som möjligt, oberoende av partisympatier. Dels också för att – även om flera av sömmerskorna var sympatiskt inställda till PTS och det större PO (ett annat trotskistiskt parti) – så stödde inte alla arbetare just något av de partierna. Efter diskussion beslöt stormötet att om Celia Martínez kandiderade för PTS så var det hennes personliga ställningstagande. Däremot tillät arbetarna inte partiet att använda öppna referenser till Brukman-ockupationen på sina valmöten och i valpropagandan. På valaffischarna presenterades hon istället av PTS som ”arbetare på återtaget företag”.

ARBETARKOOPERATIV

Nedgången i den direkta kampen, tillbakagången i folkliga aktioner under 2003 och den borgerliga statsapparats reorganisering under ledning av den peronistiske presidenten Néstor Kirchner ställer samtidigt en annan fråga av mer kortsiktig natur. Företagsekonomer på ministeriet för social utveckling i Argentina har beräknat att under rådande, kapitalistiska, förhållanden kommer bara högst 20 procent av de ockuperade företagen att ha en chans att överleva. I de flesta fall saknar de en effektiv organisation för försäljning och marknadsföring och ett minimum av nödvändig finansiell styrka för att klara konkurrensen på den kapitalistiska marknaden. Det här är ett reellt problem som inte kan lösas på fabriksnivå hur demokratiskt ett kooperativt än fungerar. Det kräver att arbetarkooperativen har ett stöd från andra arbetargrupper.

Trots att dessa kooperativ utgör en försvinnande minoritet av arbetarklassen är de ett levande exempel på att det går att kämpa, vinna och fortsätta producera – utan kapitalisterna och deras ”verkställande direktörer”. De är ju

trots allt ett positivt och viktigt exempel för andra delar av den arbetande befolkningen. Så vad göra?

I Argentina argumenterar Vänsterekonomenerna⁷ för ett offentligt ekonomiskt stöd till de arbetarägda kooperativen genom långsiktiga (tre till fem år) inköpsavtal med stat, kommun och landsting. Ekonomgruppen formulerar sitt förslag som en del i ett program ”för folklig ekonomisk återhämtning”⁸, där andra delar handlar om arbetstidsförkortning, en plan för beredskapsarbeten och en lag som tvingar privata, vinstgivande företag att nyanställa. Offentliganställda inom vårdsektorn behöver arbetskläder som kan produceras av Brukman-sömmerskorna istället för av kapitalistiska företag. Detta är ett sätt att ställa solidariteten mellan arbetargrupper över den kapitalistiska marknadens konkurrens och att, åtminstone tillfälligt och delvis, befria denna arbetargrupp från hotet att slås ut i denna konkurrens.

DE JORDLÖSA I BRASILIEN

Även i Brasilien har de senaste tio årens kamp lett till en allt större kooperativ rörelse. Ett hundratal fabriker har ockuperats och så småningom blivit arbetarägda kooperativ. Samtidigt har PT-vänstern i flera kommuner där de valts aktivt understött bildandet av kooperativ. Initiativen som tagits för att låta befolkningen i en kommun själv fatta beslut om budgeten – istället för de valda politikerna – med syfte att bidra till självaktivitet och självorganisering. I boken *The Porto Alegre Alternative* (som jag refererade till i början av artikeln) berättar Edinho Silva, borgmästare i staden Araraquaras och medlem i vänsterströmningen Democracia Socialista, hur man där diskuterat och tagit initiativ för att stödja arbetare att själva organisera sig i kooperativ för att skapa arbete och inkomst. Han berättar bland annat om ett kooperativ bildat av marginaliserade familjer som tidigare försökte överleva genom att sälja saker de letat fram på stadens sopptipp. Kooperativet som de, med stöd av kommunen, bildat har nu ansvar för stadens hela källsortering.

Men i Brasilien är det annars framför allt MST – de jordlösa lantarbetarnas rörelse – som genom sina jordockupationer bidragit till en mängd nya kooperativ. De kanadensiska journalisterna Naomi Klein och Avi Lewis framhöll, vid en intervju i samband med premiären av sin film ”The Take” (La Toma), de argentinska fabrikssockupationerna som en urban motsvarighet till de brasilianska jordockupationerna. De jordlösa slagord ”Ocupera – Gör motstånd – Producera!” har även förekommit vid argentinska företagsockupationer.

MST:s kooperativ är ett resultat av segerrika direkta aktioner och bygger på lokal direkt demokratisk organisering, som beskrivits i en värdefull bok av Lennart Kjörning⁹, där han pekar på de utmaningar som rörelsen står inför. För MST är ockupationerna och kooperativen beståndsdelar i en långsiktig kamp för ett annat samhälle. Kjörning påpekar i sin bok att MST sällan pratar om socialism. Jag noterade själv samma sak för några år sen när jag besökte en av

Bild: Rolf Bergkvist

Vårbruk på ockuperat jordbruk i Brasilien.

MST:s ockupationer i södra Brasilien. Jag intervjuade en ung MST-aktivist, Cátia Fernanda da Silva, som var ansvarig för skolningen ute på ockupationerna. När vi kom in på perspektiven för kampen pratade hon länge om nödvändigheten av ett samhälle baserat på social rättvisa och solidaritet. Då jag till slut ställde frågan om det var socialism hon menade log hon och svarade att "ja, jo, det är många som kallar det så".

Nu är det inte användandet av "kodord" och paroller som är mest intressant för om och hur en social rörelse kan bidra till att flytta fram arbetande människors positioner, utan konkreta praktiska initiativ och en konsekvent långsiktig strategi. MST har insett att jordbrukskooperativ som styrs av lantarbetarna knappast kommer att överleva på lång sikt under de nuvarande samhällsförhållandena. Kooperativen kan bara spela en positiv roll om de ingår i en strategi för grundläggande sociala och politiska förändringar. Sedan många år arbetar rörelsen därför med att knyta allianser med andra rörelser och bidra till att stimulera andra delar av arbetarklassen till egen handling. I Brasilien handlar det om att stödja de bostadslösa, som ockuperar mark i städernas fattiga bostadsområden för att bygga egna hus, eller om att stödja landsomfattande kampanjer, som kräver avskrivning av utlandsskulden och riktar sig mot det frihandelsområde

(ALCA) för hela den amerikanska kontinenten som USA vill ha. Kampanjen bedrivs bland annat i form av utomparlamentariska folkomröstningar som genomförts i samarbete med katolska kyrkan, den fackliga landsorganisationen CUT och vänstern inom PT. På kontinental nivå handlar det om att bygga en organisation som kan stoppa ALCA. På bredare internationell nivå rör det främst att bygga den globala lantarbetar- och bondeorganisationen Via Campesina¹⁰.

Denna strategi handlar om att koppla lokala direktdemokratiska – eller om man så vill direkta aktioner – till ett övergripande nationellt och internationellt perspektiv för kampen. Det ställer samtidigt frågan om vad en regering som är motståndare mot den nyliberala politiken kan göra.

HELHETSALTERNATIV

Den enda regering i Latinamerika som (vid sidan av Kuba) de senaste åren fört en politik utanför den nyliberala, kapitalistiska modellen återfinns i Venezuela. Oavsett hur vi politiskt önskar klassificera Hugo Chavez' regim så befinner sig den "bolivarianska revolution" han inlett utanför den konsensus som världens ekonomiska och politiska makthavare ingått sedan 1980-talet. Det är därför Chavez är så hatad av såväl den

inhemska kapitalistklassen som av de imperialistiska regeringarna i USA och Europa .

Den "bolivarianska revolutionen"¹¹ har inlett kring demokratiska frågor – som reformering av konstitutionen, möjligheten att avsätta valda politiker med mera, samt sociala reformer ("vård, skola, omsorg"). I sin långsiktiga strategi för samhällsutveckling förespråkar Chavez en kombination av statliga företag (olje-, telekom, flygbolag), en sektor av privata små och medelstora företag och en sektor av arbetarägda kooperativ. Även här ingår ett aktivt, statligt stöd – i form av förmånliga krediter och rådgivning till kooperativ – som en del i en helhetsstrategi.

Till detta ska läggas hans förslag på kontinental sydamerikansk nivå. Som alternativ till de nyliberala privatiseringar, som sedan 1980-talet gynnat nordamerikanska och europeiska storbolag, driver Chavez förslag om att bilda gemensamma statliga oljebolag, tevebolag, ägda av de latinamerikanska länderna.

Men hans projekt innebär samtidigt – och det verkar de flesta rättvisaktivister ännu inte riktigt upptäckt – att ersätta de nuvarande internationella kreditinstitutionerna (IMF, Världsbanken, Interamerikanska utvecklingsbanken, med flera) med nya internationella organ. Organ som – åtminstone på kontinental nivå – skulle

Bild: Rolf Bergkvist

Cátia Fernanda da Silva, skolningsansvarig på en jordockupation i Brasilien organiserad av MST.

kunna understödja en ”solidarisk ekonomisk utveckling”.

För att ersätta de nuvarande internationella finansorganen föreslog Chavez – i samband med att han officiellt deklarerade att landet kommer att bryta sina förbindelser med IMF och liknande organ – upprättandet av en ”Internationell Humanitär Fond” baserad på samarbete och solidaritet. Ordföranden för Venezuelas utrikeshandelsbank, Víctor Álvarez, har under det senaste året förespråkat skapandet av en kontinental ”Ömsesidig garantifond” för att understödja handeln mellan kooperativ och små och medelstora företag på latinamerikansk nivå.

Den här typen av förslag, som de stora tidningarna och andra etablerade massmedier brukar anse saknar ”nyhetsvärde”, ingår ju faktiskt i ett helhetsalternativ till USA:s nyliberala modell för Latinamerika. På spanska förkortas det frihandelsavtal för hela kontinenten som USA:s banker och storföretag vill genomdriva med de fyra bokstäverna ALCA. Mot detta har Chavez ställt ALBA – det ”Bolivarianska alternativet för Latinamerika” (på spanska: Alternativa Bolivariana para América Latina). Oavsett om detta är realistiskt eller inte så är det – vad jag vet – det enda sammanhängande alternativ som hittills presenterats för kampen mot det nyliberala projektet på kontinental nivå.

Frågan är sedan bara: vem ska kontrollera dessa statsägda företag och ”solidariska” finansinstitutioner? För att försöka svara på det vill jag återkomma till frågan om social och demokra-

tisk organisering. De initiativ Chavez tagit har stimulerat en självständig organisering inom den arbetande befolkningen som saknar motstycke i Venezuelas historia. Det gäller både i de fattigaste, mest marginaliserade bostadsområdena och ute på arbetsplatserna. Och här är det viktigt att inse att även om Chavez själv – trots sin radikala nationalism – inte är beredd att gå utanför det existerande kapitalistiska samhällssystemets ramar, så finns inte samma politiska hämningar inom den fattiga befolkningsmajoriteten. Snarare finns flera tecken som tyder på motsatsen.

Ett exempel är den kritik mot Chavez som förts fram inför lokalvalen som hölls den 31 oktober. På flera håll har befolkningen krävt att de chavistiska valkandidaterna ska utses demokratiskt av lokalbefolkningen självt och inte av Chavez eller den övriga partiledningen. Detta krav har Chavez avvisat. På många håll i landet har detta lett till högljudd kritik mot att regeringen i praktiken inte följer sin retorik om ”deltagande demokrati”. I några av Caracas fattigaste bostadsområden (bland annat El Valle, Petare och Catia) har befolkningen hållit egna oberoende stormöten där de diskuterat och antagit egna lokala program som den chavistiske kandidaten måste genomföra efter en valseger. En av de gemensamma punkterna i dessa valmanifest är upprättandet av lokala folkliga planeringsråd. Programmen har sedan skickats till kandidaterna på kommunal delstatsnivå. Och till Chavez själv.

Utöver den likhet med Porto Alegres ”deltagande budgetprocess” som kan skönjas i detta krav på direkt, folklig kontroll bör man lägga till att fattigbefolkningen i Petare spelade en ledande roll både i upproret 1989 – den så kallade ”caracazon” – och i stoppandet av militärkuppen 2002. Vid det senare tillfället stormade folkmassor den statliga radiostationen som kuppmännen stängt och fick igång utsändningarna som satte fart på kampen mot kuppmakarna.

Ett annat exempel är ockupationen av pappersbruket Venepal. Bruket är en av landets största producenter av papper. När de privata ägarna förra hösten stängde bruket genomförde arbetarna en 77 dagar lång ockupation med krav på att regeringen skulle överföra äganderätten till ett arbetarägt kooperativ. Efter utdragna förhandlingar återupptog de privata ägarna tillfälligt produktionen. Men i september i år stängdes bruket på nytt och en ny ockupation inleddes, den här gången med ett nytt krav riktat till regeringen: Förstatliga pappersbruket under arbetarnas kontroll. Jämfört med situationen i Argentina så har den pågående revolutionära processen i Venezuela radikaliserat kraven i den här typen av arbetarkamp. Den nybildade fackliga centralorganisationen UNT har, i delstaten Carabobo där bruket ligger, under hela oktober aktivt genomfört solidaritetsaktioner på arbetsplatserna till stöd för pappersarbetarna på Venepal. Möjligheten till en seger för den här typen av arbetarkamp är i dagens politiska situation helt annorlunda än i Argentina. Kampen

tvingar Chavez' regering att välja: ska den försvara den heliga privata äganderätten av produktionsmedlen eller acceptera arbetarnas demokratiska kontroll över produktionen som en del i skapandet av en "solidarisk ekonomi"?

KAMP OCH DEMOKRATI OUPPLÖSLIGA

Sedan den 19 juli 1979 då den sandinistiska fronten för nationell befrielse (FSLN) störtade diktatorn Somoza och tog makten i Nicaragua har vi inte sett någon segerrik revolutionär kamp med socialistiska förtecken någonstans i världen. De senaste 25 åren har präglats av en internationell borgerlig offensiv under nyliberala slagord, med de kapitalistiska regeringarna – borgerliga såväl som socialdemokratiska – som lydiga administratörer av de imperialistiska företagens diktat.

Det är därför vanskligt att dra alltför långtgående generella slutsatser utifrån den – trots allt – relativt begränsade sociala kamp som förts. Trots att miljoner människor i Latinamerika – från de zapatistiska, autonoma, samhällena i södra Mexiko till industriarbetarna på Zanon-fabriken i södra Argentina – under de senaste tio åren varit ute i öppen kamp mot missförhållandena som följt av den nyliberala, kapitalistiska politiken har vi ännu inte sett segrar som gett bestående resultat. Alla slutsatser måste därför bli preliminära och hållas öppna för nya, mer omfattande erfarenheter. Men jag tror att det går att peka på några allmänna tendenser.

Den första är de direkta demokratiska organisations- och beslutsformerna på lokal nivå som varit utmärkande för den kamp som förts. Kvarterskommittéer, piqueteros och fabriksokkupationerna i Argentina, MST: s jordockupationer eller den beslutande budgetprocessen i de kommuner där PT-vänstern styr i Brasilien.

En andra beståndsdel är kampens utomparlamentariska karaktär. Även om den "deltagande demokrati" som PT-vänstern tagit initiativ till i Brasilien och Hugo Chavez' olika initiativ bygger på en parlamentarisk styrkeposition så innebär de i båda fallen att ett nytt demokratiskt utrymme skapats utanför den "representativa", borgerliga demokratins finrum.

En tredje tendens är att den sociala kampen inte har minskat de politiska partiernas/strömningarnas betydelse. Snarare har konkurrensen mellan skilda politiska riktningar med olika långsiktiga strategier varit mycket tydlig. Man måste vara försedd med mycket starka ideologiska skygglappar framför ögonen om man ska kunna undgå att se denna faktiska utveckling. Det handlar inte bara om de nya sociala rörelser som vuxit fram, som till exempel piqueteros, utan även inom politiska partier/fronter vilket är mycket tydligt inom PT i Brasilien och i Frente Amplio i Uruguay. Däremot – och detta är både viktigt och ett stort steg framåt – har den stalinistiska dogmen om Det-Enda-Upplysta-Partiet som "ledare" och substitut för den arbetande befolkningen egen aktivering lämpats av på den historiska sophög där den alltid bäst hört hemma.

Lite klumpigt uttryckt kanske man kan säga att den lokala, direkta demokratin har kombine-

"Ta över gruvorna!" Affisch från den fackliga landsorganisationen COB i Bolivia

rats med politisk mångfald och konkurrens mellan olika strömningar. Samtidigt har den minimala konsensus saknats som gör det möjligt att skapa verkligt legitima maktorgan på lokal, regional och nationell nivå som skulle fungera som reella alternativ till den borgerliga statsapparaten. För om vi inte vill inskränka oss till protester mot den nyliberala politiken är det detta steg kampen måste ta för att nå framgång.

Slutligen är det viktigt att peka på att denna sociala kamp med sin utpräglat demokratiska organisering har varit klassbaserad. De människor som varit beredda att driva den sociala kampen hårdast och mest konsekvent har varit den del av arbetarklassen – enligt definitionen alla som är tvungna att sälja sin arbetskraft för att överleva – som drabbats brutalast av den nyliberala politiken och det kapitalistiska systemets utslagningsmekanismer.

Detta har utgjort grunden för framväxten av nya klassorganisationer. De arbetarorganisationer – främst nationella fackföreningar – som under årtionde var motorn i de sociala upproren har inte längre spelat samma roll. Då COB i Bolivia utlyste sin generalstrejk förra hösten var det för att stödja ett uppror som redan startats av andra sociala organisationer. En fullkomligt otänkbar tanke i 50-, 60-, 70- och 80-talets Bolivia.

Samtidigt medför detta en ny och mycket viktig könsmässig aspekt. Jag beskrev tidigare den argentinska piqueterosrörelsen som en organisering av den mest marginaliserade delen av arbetarklassen, vilket också stämmer. Samtidigt kan den till stor del beskrivas som en kvinnorörelse. Teresa Rodriguez, den första piqueterosaktivist som skjöts ihjäl av militärpolisen i samband med en vägblockad och som senare kom att ge namn åt flera piqueterosgrupper – har inte varit en ensam. Tvärtom består rörelsen till 65 procent av kvinnor. Kvinnorna är rörelsens kärntrupp. Samma förhållande är tydligt också inom lantarbetar- och bondeorganisationerna. I Paraguay finns exempelvis en helt självständig organisation för de fattiga lantarbetarkvinnorna, CONAMURI. Under MST:s okupationer är det många gånger kvinnor som leder och organiserar okupationen. Även inom ursprungsfolkens organisationer har den tendensen varit tyd-

lig under hela 1990-talet: kvinnornas aktivitet på alla nivåer i de sociala organisationerna har kraftigt ökat och varit en integrerad del denna klasskamp.

Bara genom att kritiskt utgå från denna reellt existerande klassorganisering och kamp – i alla sina aspekter – tror jag att det är möjligt att utveckla en långsiktig strategi för en bestående samhällsförändring. Och då kan aldrig en utvidgning av demokratiska fri- och rättigheter vara vare sig underordnad eller överordnad klasskampen. Den är – och måste alltid vara – en grundläggande beståndsdel av denna kamp. Bara med en strategi som har alla lönearbetares självorganisering och en dramatisk utvidgning av alla demokratiska rättigheter som bärande axlar kan arbetarklassen som social klass ta makten och organisera samhället så att majoriteten gynnas. Och påbörja övergången till det många av oss kallar socialism. n

NOTER

1. Ian Bruce(red). *The Porto Alegre Alternativ: Direct Democracy in Action*. IIRE/Pluto Press 2004. I boken medverkar bland andra Raul Pont och João Machado.
2. Partido Trabajadores (Arbetspartiet) är det stora parti vars ledare "Lula" nu är Brasiliens president. PT-vänstern utgörs av flera olika mer radikala strömningar, varav Democracia Socialista är en. Denna vänster har haft majoritet inom PT i Porto Alegre.
3. En strömning inom och utom PT som också är den brasilianska sektionen av Fjärde Internationalen
4. Campos är ansvarig för de internationella relationerna i staden Belém i Brasilien. En av grundarna till PT. Tillhör PT-vänstern, men ej Democracia Socialista.
5. De största "trotskistiska" partierna i dag är Partido Obrero och MST. Även MAS och PTS har visst inflytande.
6. Från 1952 års revolution och fram till 1986 har gruvarbetarna varit organisationerna av alla folkliga uppror i Bolivia. Ofta har de "beväpnat" sig med dynamit som de tagit från förråden vid sina gruvor.
7. EDI, Economistas de Izquierda, är en grupp socialistiska ekonomer verksamma i Buenos Aires.
8. Programmet i sin helhet finns på engelska på Monthly Reviews websajt www.monthlyreview.org/0904edi.htm
9. Lennart Kjörning, *Så länge det finns hunger*, Ordfront förlag 2004
10. MST har varit initiativtagare till de världssociala forum som de senaste åren hållits i Brasilien och Indien, men strategiskt är den sociala organiseringen i Via Campesina den tyngsta byggstenen.
11. Se artikeln *Venezuela – tärningen är kastad*, Rolf Bergkvist i Röda rummet nr 3-4, 2003. Finns på www.rodarummet.org

När Jan Guillou inför TV4:s kameror strövar runt på medeltida slagfält på Västgötaslätten och med frejdigt auktoritetshån pekar ut vad han menar är den svenska nationens vaggå så går han med varsitt ben i olika läger av svensk historieskrivning. På ena sidan svenska rikets historia om kungar och krig, skriven i en självförhärligande anda och på den andra, den alternativa; "folkets historia" såsom den rann ur Strindbergs och Mobergs pennor. Det är en motsatsställning som uppkom i slutet av 1800-talet och som är livskraftig än idag. Men den nationalistiska utgångspunkten genomsyrar båda lägren.

Historikern Samuel Edquist funderar över dessa och över andra inslag i de senaste årens populärhistoriska yra – och frågar sig vad som är drivkrafterna bakom dem. Och är det verkligen så sunt att hålla på att rota i det förflutna?

MANDOM, MOD OCH JAN GUILLOU

– om historieturism, vikingafeminism och konungahistoriens återkomst

Det sägs ha arrangerats lika många tornerspel under de senaste tio åren som under hela medeltiden. Vi tycks leva i en tid som är besatt av det förflutna. Det räcker att titta i vilken turistbroschyr som helst så lockar man med sommarens medeltidsfestival eller den senaste vikingaby. Historiska romaner säljer som aldrig förr, och de stora förlagen ger ut en allt stridare ström av historiska biografier om Karl XII, Gustav Vasa, Birger Jarl, Karl Knutsson, Axel Oxenstierna och många andra.

Historia är oerhört mycket, det är allt och inget. Det kan vara nationens historia, världens historia, den egna bygdens eller stadens historia, den egna släktens historia, arbetsplatsens eller klassens förflutna och mycket mer. Människor intresserar sig dessutom för det förflutna av väldigt olika orsaker – det kan handla om att ge sig själv en identitet med hjälp av historien, att lära sig av det förflutna, att söka sig till det annorlunda, till en sorts sagovärld, eller så är det helt enkelt ett roligt fritidsintresse. Det finns också många intressanta trender i vurmen för det förflutna, men jag tänker här ägna mig åt en särskild aspekt, nämligen: det tycks som att en gammaldags nationellt inriktad historia med fokus på ”stora” personligheter ligger i tiden. En särskild ingrediens i detta är att denna nygamla nationella historia faktiskt ofta presenteras som något närmast radikalt, demokratiskt och folk-

EN ARTIKEL AV SAMUEL EDQUIST

Artikelförfattaren är historiker vid Uppsala universitet. Hans doktorsavhandling hade titeln Nyktra svenskar. Godtemplarrörelsen och den nationella identiteten 1979-1918. Forskar för närvarande kring ämnet ”Hur skapas ett historiemedvetande? Svensk historieskrivning utanför akademien 1930-2000”.

ligt. Jan Guillous nationalistiska historia om Arn har framhållits som antirasistisk, medan kulten av en rad mäktiga kvinnor i det förflutna omgärdats med något slags feministisk retorik.

Mer om detta snart, men först vill jag komma åt de intrikata ideologiska processer som omgärdar allt detta. Jag vill börja med det märkliga ordet ”historielöshet”, som av någon anledning vanligen presenteras som något särdeles farligt, när vi i själva verket ständigt påminns om vilka ödesdigra konsekvenser allt för stort intresse för historien kan få – konflikterna på Balkan är bara ett exempel på detta.

Trots allt historieintresse har det varit mycket populärt att hävda att svenskarna varit ett ”historielöst” folk. Det hörde man lite varstans för dryga tio år sedan när svenska museer drog igång en jättesatsning som hette Den svenska historien. Vid samma tid började Herman Lindqvist ge ut sitt flerbandsverk *Historien om Sverige*. Nu skulle minsann svenskarna få tillbaka ”sin” historia.

HISTORIELÖSHET

Men var svenskarna ”historielösa”? Knappast. På Nordiska museet sände man vid denna tid ut frågelistor till något så när vanligt folk om vad de hade för uppfattning om historien. Där framkom att det ofta finns ett stort intresse för det förflutna – men att detta i första hand är riktat åt ett helt annat håll än den nationella historien. De liknande studier som gjorts pekar i samma riktning: folk är i första hand intresserade av något konkret, nära och lokalt – det som känns direkt relevant för en själv.¹

De som anklagade svenskarna för ”historielöshet” visste nog mycket väl att släktforskning sedan 1960-talet växt till en stor folkrörelse, liksom att mängder av människor ägnar sig åt

lokalhistorisk fritidsforskning av olika slag. De hade nog hört talas om ”Gräv där du står”-rörelsen, om arbetarhistoriska teaterföreningar och om museijärnvägar.

Så när man klagade på historielöshet var det en bestämd sorts förflutet som svenskarna ansågs ha glömt bort. Det var den traditionella nationalistiska historien, särskilt om krig och kungar, som återigen efterfrågades. Det var nog så att svenskarna var ”historielösa” i den meningen att historien om Gustav Vasa och Karl XII egentligen inte fångade så många intresse. Förmodligen ger de flesta svenskar ännu katten i vad som egentligen hände under kalabaliken i Bender. Det är intressantare att veta vem som bodde i den där torpruinen i skogen, när brytningen i gruvhålen bakom vägkröken upphörde, eller hur det var att arbeta i stadens fabriker för 50 år sedan.

Det var alltså dags att ge Sverige dess gamla nationella myter tillbaka, i en mer uppdaterad och populär form. Man visste allt för väl att den historia som folk tragglat med i skolorna ofta var djupt impopulär och med rätta uppfattad som dödens tråkig. Själva ordet ”historia” har kommit att stå för den ”stora” historien om stater, krig och allianser – och många minns säkert den trista och blodfattiga skolundervisningen, där en massa torra fakta skulle memoreras. Historien i denna mening uppfattas lätt som något abstrakt och svärgripbart.

Det är förstas inte så att det sitter en skum, konspirerande grupp någonstans som pådyvlar befolkningen en historia som den egentligen inte vill ha. Det är snarast fråga om en ideologisk förskjutning – under de senaste decennierna – tillbaka mot en traditionell historieskrivning som handlar om överheten, kungar och nationen.

440 Malghult A=4.

Personernas namn, stånd, ambets, yrke och näringsföreg. (bestämbod, blyttas- och förtjänst), nationalitet (om främlings), ålder (ersatta, blinda, döftumma).	Födelse-			Årtal
	År.	Mån. och dag.	Ort. (Böcker i Län, stäm).	
<i>Kärrvall</i>				
1. <i>Johan Vilhelm Johansson</i>	39	5/6	<i>Vimroseby</i>	59
2. <i>J. Thorsén Svend</i>	40	13/12	<i>Hu</i>	
3. <i>K. Axel Johan</i>	62	13/8	<i>Hu</i>	
4. <i>M. Maria Johanna</i>	73	21/4	<i>Hu</i>	
5. <i>J. Oskar Gottfrid</i>	77	27/6	<i>Hu</i>	

När det talas om att svenskarna är historielösa grundar det sig alltså på antaganden som är lika ideologiska som historiskt framvuxna. Till att börja med är det en allmän föreställning om historiekunskaper som viktiga i sig själva. Detta märks i ofta upprepade men intetsägande fraser som att "vi måste veta varifrån vi kommer för att veta vart vi är på väg". Och framför allt bygger det hela på ståndpunkten att riktig historia är den "stora" historien – om stater, kungar och krig. Sällan grundas dessa ståndpunkter i några djupare resonemang, kanske för att det skulle bli lite för svårt att upprätthålla dem om man synade dem i sömmarna.

DEN NATIONELLA HISTORIETRADITIONEN

Att "riktig" historia är detsamma som nationell historia är en föreställning som hamrats in under så lång tid att den för många människor är mer eller mindre självklar. Sedan flera hundra år tillbaka har det svenska rikets historia skrivits i en självförhållande anda. På 1500-talet sades den svenska kungalängden börja med ättlingarna till Noa, som ju var samtida med syndafloren. Under stormaktstiden drevs detta till sin yttersta spets, när professor Olof Rudbeck den äldre placerade det mytiska Atlantis i Sverige. Sverige var alla kulturers moder.

Detta var emellertid saker som bara sysselsatte en försvinnande liten elit. Först under senare delen av 1800-talet blev historien något som spreds till de breda lagren av befolkningen, framför allt tack vare den obligatoriska folkskoleundervisningen. Nu blev Sveriges förlutna ett viktigt ideologiskt instrument för att hålla pli på massorna, i en tid när klasskampen skärptes.

Under den tiden lades en skildring av historien fast i enlighet med nationalismens universella principer. Sverige, liksom alla andra nationer, fick sin ödeshistoria berättad om nationens utveckling under hundratals, ja tusentals år. Det är berättelsen om det urgamla svenska rikets

ärofulla historia, där folket alltid stått bakom sina kungar. På järnåldern var Sverige ett nästan demokratiskt och jämlikt samhälle där bönderna valde sin kung. På medeltiden höll bönderna på att förlora sin frihet på grund av illasinnade katoliker, danskar och tyskar. Men tack vare bönderna, ledda av Engelbrekt, Sturarna och Gustav Vasa, räddades Sverige och bondefriheten. I och med det var den svenska nationalstaten definitivt skapad, och sedan kunde den under Gustav II Adolf och Karl XII rädda protestantismen och civilisationen mot danskar, katoliker och inte minst mot det österländska barbariet i form av Ryssland.

Den här versionen av historien dominerade en bra bit in på 1900-talet, både i den akademiska historieforskningen och i skolböckerna. (Den har fått ett uppsving under senare tid genom exempelvis Herman Lindqvists rojalistiska böcker). Detta var en överhetens historia där stora män och kungar dominerade. Inre nationell splittring var något negativt – man fick exempelvis lära sig att frihetstidens svaga kungamakt och starka riksdag var dödens farligt för nationen.

DEN ALTERNATIVA HISTORIEN

Sedan 1800-talets slut har det dock funnits en livskraftig vänstertradition som i stället velat skriva "folkets historia". Den bröt fram på allvar i offentligheten under slutet av 1870-talet, när den vänsterliberale officeren och krigshistorikern Julius Mankell i ett par skrifter vände upp och ner på den gängse skildringen av stormaktstiden och inte minst av Gustav II Adolf. Tiden var tvärtom en plågornas epok för den stora befolkningsmajoriteten, skrev Mankell – bönderna förtrycktes av adeln och tvingades ut i orättfärdiga krig på kontinenten där de flesta mötte en ömklig död. Han gjorde också en ideologisk analys av detta: kulten av stormaktstidens krigarkungar tjänade till att glorifiera fätalsvälde och militarism. I stället efterlyste han

just folkets historia.

Kort därefter togs handsken upp av August Strindberg. Hans kulturhistoria *Svenska folket i helg och söcken* från 1881–82 innebar ett frontalangrepp mot den dominerande, kungacentrerade historieskrivningen. Strindbergs politiska udd och kritik av hävdvunna "sanningar" skapade skandal bland de akademiska historikerna och i konservativa kretsar överlag.

Med detta hade en motsatsställning uppkommit som är livskraftig än idag. Åtskilliga efter Strindberg har velat skriva om folkets historia, om historien "underifrån". Under 1900-talet har inte minst Vilhelm Moberg framträtt som den främste företrädaren för denna oppositionella tradition.

Likväl var denna historieskrivning ibland nästan lika nationalistisk som den kunga- och krigshistoria som den angrep. Såväl Strindberg som Moberg skrev utifrån en klassisk vänsternationalistisk dramaturgi, enligt vilken folket alltid värnat nationen i kamp mot överklassen eller "herrarna" som ständigt varit beredd att sälja ut Sverige till högstbjudande. Under de senaste decennierna har den traditionen inte minst levt vidare i miljöer med mer eller mindre stark anknytning till maoism och annan "marxism-leninism" med arv från 1930-talets folkfrontstänke – såsom Folket i Bild/Kulturfront och i viss mån föreningen Folkets Historia. Ett par typiska uttryck för detta är de populära historieskildringarna i serietecknad version som gavs ut av Ordfronts förlag på 1970- och 80-talen – *Sveriges historia* (1979) och *Farliga tankar* (1985).

Oavsett nationalismen var ändå denna folkets historia till största delen upptagen med de breda lagren, med trälarna, småbönderna, torparna, statarna och arbetarna. Det var en berättelse om uppror, strejker och förtryck.

Parollen om folkets historia kontra den officiella, akademiska historien i allians med makten har emellertid kommit att leva sitt eget liv. Det något slentrianmässiga draget i retoriken är kanske en förklaring till att helt andra krafter under senare tider kommit att spela på strängarna om folkets oppositionella historia. Till och med Herman Lindqvist och de andra förkämparna för en nygamal svensk nationalhistoria hävdade i början av 1990-talet att folket förlorat "sin" historia, som de trista och tröga yrkeshistorikerna på något sätt tagit ifrån dem.

VÄSTGÖTASCOLAN

Mer öppet oppositionell mot maktens dominerande historieskrivning har dock den så kallade västgötaskolan varit, vilket gett den gott renommé även bland människor med vänsteråsikter. När Dag Stålsjö gjorde västgötaskolan känd för en bredare allmänhet genom TV-serien Svearikets vaggas 1981–82 skedde det bland annat under slagordet "folkets historia". Skickligt manade han fram bilden av att dammiga akademiska historiker och arkeologer med maktens stöd höll fast vid ståndpunkten att Sverige grundats i Målarlandskapen och genom att svearna erövrade götarnas områden. De som förfäktade motsatsen stod för de jordnära lek-

männens sunda förnuft – ett förnuft som visade att den akademiska kejsaren faktiskt var naken.

Västgötaskolan är alls inte enhetlig, och dess mer extrema uttryck har fått representera hela rörelsen. Den består inte bara av New Age-inspirerade fantaster som mäter vibrationer ovanför gravhögar, tror sig finna sagohjälten Beowulfs grav någonstans i Västergötland, eller som förlägger Uppsala och Sigtuna till Kinnekulle eller Falbygden. Där finns också de som velat betona att många svenska kungar hade götalandskapen som sin bas under den tidiga medeltiden – åsikter som knappast är särskilt kontroversiella numera.

Men samtidigt är själva grundidén bakom västgötaskolan djupt nationalistisk. Den handlar ju om att söka bevisa att det svenska rikets ”vagga” stod i en viss geografisk region. Bara en nationalist kan tänka och tala i termer av att en nation ”föds” någonstans och att den har ett ”ursprung”. I västgötaskolans värld är kungligheter, folkslag, gränser och fältslag drivkrafterna i historien. Den skryter över att den egna bygden härbärgerade sin tids kungar och centralmakt, det vill säga klassamhällets högsta representanter.

JAN GUILLOU

På senare år har Jan Guillou tagit upp stafett-pinnen från Dag Stålsjö och åter lanserat tesen om götalandskapens betydelse för Sveriges uppkomst som rike. Hans romaner om Arn Magnusson hade i början av 2004 sålt i 1,7 miljoner exemplar, och de har följts av en tv-serie och en omfattande historieturism. 2003 vallfärdade 400 000 besökare till de olika platserna i Västergötland med anknytning till Arn.²

Guillou har i kanske högre grad än den traditionella västgötaskolan förfäktat sin historiever- sion som modern och demokratisk. Han menar att svensk historieskrivning har präglats av en vurm för vikingatiden såsom nationens guldålder. Denna kult av vikingarna med rötter i 1800-talets nationalromantik bär med sig grumliga rasideologiska strömningar, menar han. I stället vill han lyfta fram den tidiga medeltiden som startskottet för Sveriges historia. På så sätt vill han ge Sverige en bättre nationell mytologi. Denna skall vara multietnisk genom att influenserna från andra länder – inte minst den muslimska världen – framhävs. Guillou sammanför så denna ”goda” nationalhistoria med götalandskapen, medan Mälardalen och framför allt Uppsala står för unket vikingavurmeri.

Det är förstås vällovligt att Guillou vill framhäva att kulturella impulser alltid kommit utifrån genom invandrare. Men när detta väl är sagt så kvarstår det faktum att Guillous historia är en synnerligen traditionell kunga- och krigshistoria. Den är oförblommerat nationalistisk på ett sätt som faktiskt få andra skildringar av svensk historia varit under det senaste halvsekle. För att använda Guillous egna ord: ”Sveriges vagga stod i götalandskapen, där formades vi som stat och nation mellan 1150 och 1251”. Det handlar om inget mindre än ”nationen Sveriges blodiga födelse”, nämligen vid Kungslena 1208 och Gestilren 1210. Då fick danskarna på nöten. Om slagen hade gått annorlunda, hade vi minsann talat

danska idag, inskräper Guillou. Det är viktigt att liksom andra folk vårda sina historiska platser; Kungslena och Gestilren är vårt Gettysburg. Och vi är tragiskt nog ”kollektivt omedvetna om vårt historiska ursprung”, klagar han.³

Man kan bränna mycket krut på att kritisera Guillous framställning vad gäller olika faktade- taljer, som till exempel hur han skildrar de poli- tiska skeendena och hans sätt att tolka dem utifrån skiljelinjer som ”danskt” och ”svenskt”. Att överhuvudtaget påstå att Sverige skapades i Lena 1208 och Gestilren 1210 är helt uppåt väg- garna. Dessa slag var bara två i raden där komplicerade allianser stod mot varandra, ”svenska” stormansläkter som på olika sätt var förbundna med kungar eller stormän från andra riken. Det var helt normalt i en tid när rikena ännu var lösa federationer. Någon mer fast statsbildning med tydliga riksarméer kan man inte tala om förrän flera hundra år senare.

Men det är inte själva faktainnehållet som är galet. Det är själva anslaget – att söka en nations ursprung i en viss plats och en viss tidpunkt kan, som jag tidigare nämnt, bara göras om man är genuin nationalist.

NATIONALISTISK PSEUDOFEMINISM

Så till nästa exempel. På Historiska museet i Stockholm finns en utställning om Olga och Ingegerd, som var furstinnor i Kievriket på 900- respektive 1000-talet. Båda dessa hade skandina- viska rötter, och temat är att påvisa kontak- terna mellan Skandinavien och Östeuropa under ”en dynamisk tid då norra och östra Europa blev en del av den kristna gemenskapen”, och då ”grundstenarna lades till det Europa som vi kän- ner” – för att använda utställarnas språkbruk. Det är alltså på sitt sätt ett led i frammanandet av en ny europeisk identitet.

Men framför allt är det fråga om ytterligare ett exempel på hur den nygamla överklassinriktade historienationalismen idag flörtar med radikala värden – i detta fall att lyfta fram kvinnorna i historien. De senaste åren har inte minst drottning Kristina och heliga Birgitta lyfts fram med just dessa paroller – i de fallen kombinerat med en vurm för katolicismen, som också delvis kan för- klaras med det europeiska identitetsprojektet.

På samma sätt är det med Ingegerd, som var dotter till sveakungen Olof Skötkonung. Hon har varit föremål för en sorts hausse under de senaste åren. Hennes livsöde har bland annat beskrivits i populärhistorisk form i en skrift från Sigtuna muséer 1997, men riktigt stort genomslag har hon fått tack vare journalisten Catharina Ingelman-Sundbergs roman *Mäktig mans kvinna*, som kom ut 2001. Förra året följdes detta upp med SVT-dokumentären Vikingafurstinnan, och nu är alltså turen kom- men till Historiska museet.

Ingelman-Sundberg driver i sin storsäljande roman – som hon menar bygger på historiska fakta – tesen att Ingegerd var en stark och själv- ständig kvinna som mäklade fred, byggde kyr- kor och till slut blev Sveriges första helgon. Hon är ett fascinerande öde från en tid när så få ”kvinnor, barn och tjänstefolk” träder fram i källorna; och på så sätt antyder hon att det är

fråga om en sorts ”historien underifrån”. Det hela blandas upp med en rejäl dos erotiska eska- pader av skilda slag.

Historiska museets utställning går inte riktigt lika långt alla gånger som Ingelman-Sundberg, men även där framtonar bilden av en stark kvin- na som låg bakom ett kulturellt uppsving i Kiev och som var ”fredsmäklare”. För att ytterligare skapa närhet till detta, det första helgonet ”från svensk jord”, visar man upp en guldring, ”Ingegerdsringen”, som har hittats i Sigtuna vid den plats där kungsgården lär ha legat.

Att historien om Ingegerd bygger på extremt osäker grund rent faktamässigt är kanske inte det viktigaste. Ingelman-Sundberg bygger till stor del på historiska skildringar nedskrivna långt efter den tid som skildras, inte minst Snorre Sturlassons *Heimskringla*. Det gör att hennes tes om vikingatidens nordiska kvinnor som särdeles självständiga inte blir mycket värd – detta ämne har hon för övrigt nyligen gett ut en särskild bok om. Men det avgörande är vad man med denna kult av Ingegerd vill säga här och nu.

Det listiga är att historien delvis presenteras som något radikalt och ”folkligt”. Ingegerd var kvinna och därför intressant. Men samtidigt var hon ju en kvinna av överklassen. I samma anda- framstod förra årets hyllningar av heliga Birgitta. Hon framställdes ibland som en modern feminist och som en andlig sökare – egenskaper som tilltalar vår nutid. Att hon var en brutal maktpolitiker framhävdades ganska lite. Birgitta och Ingegerd var säkert typiska repre- sentanter för sina tidsepoker. Men de var ändå representanter för något närmast tidlöst: sam- hallets överhet.

I kulten av Ingegerd och Birgitta lurar också nationalismen. Vi ska känna oss ”stolta” för att de var svenskar som blev ”stora” ute i Europa, på samma sätt som vi förutsätts bli glada idag om någon usel svensk eurodiscohit klättrar på topplistorerna i Japan.

TURISM OCH KAPITALISM

I dessa nystan av nationalism, falsk radikalism och kult av stora män och kvinnor finns också en hel del pengar att hämta. Det kan vara i mindre skala, som när Sigtuna muséer säljer kopior av ”Ingegerdsringen”. Men om vi åter- vänder till Västergötland och Arnkulten finner vi än tydligare exempel på hur de senaste årens orgier i vikinga- och medeltidsromantik har sina kommersiella aspekter.

Turistbyråer och muséer har vetat att mark- nadsföra Arn på ett smart sätt. Bland mycket annat kan man köpa Arnmusik, Arn-T-shirts – eller varför inte slå till med en 75:a Arn de Gothia Rouge (rött medelfylligt, 118 pix). En nyckelfigur i sammanhanget är Anja Praesto, som hämtades direkt från näringslivet (Volvo) till Västergötlands museum i Skara, där man 2000 drog igång projektet ”I Arns fotspår”, där Praesto bär titeln ”Arn-samordnare”. Hennes idoler är näringslivsguruerna Kjell A. Nordström och Jonas Ridderstråle, kända för boken ”Funky Business”. Därför har hon fram- hållit att Arn är ”funky history”. Dessutom har

hon berättat att när hon såg en sorts dubbel valvformation i Forshems kyrka, som starkt påminde om McDonalds logga, lanserade hon idén om att sälja "Arnburgare".⁴ Nu blev det inget av just det, men mycket annat.

För att se till att Arnturismen fortsätter att frodas har ledande representanter för turistnäringen och museiväsendet i Skaraborgsregionen vässat geniknölarna. Man har bildat ett så kallat "Advisory Board", som förutom musei- och turistmänniskor också innehåller en före detta riksantikvarie samt några universitetsprofessorer, bland annat Lundahistorikern Dick Harrison. De har resonerat om hur "produkten/upplevelsen" vid "Arnorterna" ska bli mer "spektakulär", och betonar att verksamheten måste "kvalitetskontrolleras", och sist men inte minst att lönsamheten stärks. Därför efterlyser de mer samordning i det kommersiella bruket av Arnturismen. Några målsättningar presenteras i en bilaga som heter "Entreprenörs- och klusterutveckling inom Arnprojektet", där man med sedvanligt näringslivsnyspråk betonar att "framgång för de enskilda Arnföretagen i klustret" uppnås genom "kontinuerlig uppbyggnad av kompetens", samt att samverkan mellan företag och offentliga aktörer gynnas genom "teamträning".⁵

Det är således fråga om samverkan mellan näringsliv, muséer och offentliga myndigheter, på ett sätt som präglar mycket historiebruk idag när turism och "upplevelseindustri" är en allt viktigare inkomstkälla. Det förflutna ska inte bara underblåsa nygamla nationella och regionala identiteter, utan även ge pengar till lokala kapitalistintressen.

DRIVKRAFTERNA

Vilka är då drivkrafterna bakom denna ideologiska förskjutning mot en historia om storpolitik, fältslag och furstars personliga förhållanden? Som jag på flera ställen antytt finns ofta en uppenbar koppling till den allmänna högervridningen i samhället under de senaste decennierna. I den meningen kan man se återgången till kungarnas och krigens historia som en följd av att den blandekonomiska, socialliberala välfärdsstatsmodellen tappat mark. I en tid när demokratin inte längre bara är otänkbar inom den ekonomiska sfären utan också ifrågasätts i politik och förvaltning, när idealet allt mer blir ett expertstyrt samhälle, så motsvaras det i historieskrivningen av hyllandet av starka män från ett svunnet Sverige.

När det går att göra pengar på historien för förlagen och turistindustrin är det naturligt att man satsar på det som lockar den köpstarka publiken. Det som är välkänt säljer bäst, och det som är välkänt är det som är ideologiskt dominant. På så sätt reproduceras en dominerande, sedan länge inympad och hegemonisk bild av historien.

Det går dock inte enbart att förklara det hela som en enkel reflex av den senaste högervågen. Kunga- och krigshistoriens renässans bottenar också i mer djupliggande och trögflytande ideologiska lager. En viktig roll spelar nationalismen. Historia har i praktiken kommit att likställas

Att "riktig" historia är detsamma som nationell historia är en föreställning som hamrats in under så lång tid

med nationell historia, som i sin tur vanligen handlat om hur nationalstater bildats och utvecklats tack vare stormän, furstar och fältslag. Jag menar alltså att om man bejaktar nationalismen, vilket som bekant förekommer över hela den politiska skalan, så är det lätt hänt att det hävdvunna nationalistiska sättet att skriva historia följer med på köpet. Jan Guillou är ingen rojalist, kan knappast beskyllas för högerpolitiska åsikter och angriper på ett väldigt förtjänstfullt sätt USA-imperialismen i olika sammanhang. Ändå berättar han en historia om "vår förste landsfader". I de så kallade socialistiska länderna i Östeuropa var man nästan lika upptagna vid stormän och krig när det gällde den tidigaste historien och "nationens födelse" som i deras kapitalistiska motsvarigheter. Under Stalintiden återfick exempelvis Aleksander Nevskij och Peter den store den glans som de haft i tsartidens officiella historieskrivning. På liknande sätt var Gustav Vasa för svenska maoister den man som "ledde det uppror som för gott befriade Sverige från utländskt

förtryck".⁶

Här är det alltså frågan om ideologiska processer på olika nivåer och med olika "rörelsetakt" som flyter samman. Dels en mer "kortsiktig", som är kopplad till nyliberalismens frammarsch under de senaste decennierna, dels en mer "långsiktig" som grundar sig i en idé – nationalismen – som snarast är knuten till kapitalismen som produktionsätt eller i bred bemärkelse "den borgerliga kulturen". Man kan dessutom urskilja än mer seglivade mönster – exempelvis innefattar ofta den nationalistiska historieskrivningen en patriarkal könsideologi som kan spåras bakåt till de första jordbrukarsamhällena, om inte ännu tidigare.

Detta är bara en provisorisk skiss. Hur man bäst ska tolka och förklara historiens bruk i samtiden är en utmaning, liksom all teoribildning kring ideologiska fenomen. Som marxist landar man i en klassisk problemställning: hur ska det ideologiska, "överbyggnaden", förklaras visavi det materiella, "basen"? Och i vilken grad är detta dualistiska sätt att ställa upp problema-

bild: Peter Befrage

att den för många människor är mer eller mindre självklar

tiken överhuvudtaget fruktbar? Den vulgärmarxism, enligt vilken all ideologi eller överbyggnad utgör mekaniska avspeglingar av de socioekonomiska förhållandena, torde ha dödförklarats så många gånger att den inte längre bör vara särskilt aktuell. I själva verket är nog denna typ av förklaringsmodell idag mer livskraftig hos borgerliga idésprutor. Det räcker ju att se på alla profeter som menar att "globaliseringen" eller "informationssamhället" med något slags nödvändighet måste leda till ideologiska motsvarigheter som har med "nätverk" och "kommunikation" att göra – eller till en ny och befriad människotyp, som till skillnad från tidigare stackare själv väljer och utformar sin identitet och världsbild.

Kanske är det därför snarare marxister som idag betonar de ideologiska nivåernas åtminstone partiella autonomi från det materiella, deras rörlighet och deras förmåga att återverka på de materiella förhållandena. Den teoretiska diskussionen bland marxister har varit livaktig under de senaste decennierna, exempelvis genom

renässansen för Gramscis hegemoniteori och för "den unge Marx", eller genom inspirationen från strukturalismen och poststrukturalismen. Här finns vägar att staka ut, någonstans mellan å ena sidan den utdöda reduktionistiska vulgärmarxismen och å andra sidan den idag i vissa kretsar populära postmarxismen à la Laclau/Mouffe eller Hardt/Negri, där själva klasskampen görs till en diskurs eller social konstruktion.

VARFÖR HISTORIA ALLS?

Inte sällan resignerar jag inför all denna besatthet vid historien och frågar mig: varför ska vi alls hålla på att rota i det förflutna? Varför forskar vi alls om historien, varför skriver vi om den? Kanske har miljoner människor dött som följd av att folk intresserat sig för mycket för historien, men jag undrar om någon någonsin avlidit på grund av "historielöshet".

Det finns ett ofta oreflekterat och slentrianmässigt mässande om att "historia är viktigt", utan att man verkligen funderar över varför. Det vanligaste är fortfarande det nationella eller etniska motivet: den viktigaste historien handlar om den egna nationen.

Men givetvis varken kan eller bör man slänga ut alla historiska perspektiv med badvattnet. Att på olika sätt förhålla sig till det förflutna är snarast en allmänmänsklig egenskap, även om den så kallade västerländska kulturen excellerat i det under de senaste 200-300 åren genom att på ett sätt som är historiskt unikt göra själva Tiden och Utvecklingen till något slags övermänskliga drivkrafter. Det är därför vi lever med så fast rotade föreställningar om historiens betydelse, och då särskilt en historia som anses skapa en sammanhängande berättelse om "vart vi är på väg".

Ändå kan man inte komma ifrån att historiska perspektiv trots allt är nödvändiga. Men i andra former. Utan dem skulle vår samtid framstå som mer naturgiven än vad den faktiskt är. Allting i vårt nuvarande samhälle har en historia, förhållandena har uppstått som följd av tidigare strider mellan olika intressen. Lika mycket som det förflutna kan användas till att legitimera sakernas tillstånd, kan den visa på alternativ. Det har inte alltid varit så här. Det finns ingen högre princip som bestämt att det är så. Det kan förändras. n

NOTER

1. Stefan Bohman, "Historia som kulturfenomen", i A. Gustavsson (red.), Tiden och historien i 1990-talets kulturforskning. Föredrag vid en nordisk forskarkurs i Uppsala, Etnolore 15, Uppsala 1994.
2. Lars Collin, "Historia blir tv-underhållning", i Svenska Dagbladet 12/1 2004.
3. Citaten från rubriken till första delen av TV-serien Arns rike samt Jan Guillou, "Berättelsen om berättelsen om Arn Magnusson", i Lennart Utgren m.fl., I Arns fotspår (Stockholm: Piratförlaget, 2002), s. 30 och 33.
4. Mats Ottoson i Turist nr 2, 2001; Björn Gunnarsson i GP 1 juli 2001.
5. "Kulturturism i Västergötland efter Arn": <http://www.arnmagnusson.se/pdf/arnstudie_2003.pdf>.
6. "Folkets kämpar", Folkets Historia nr 4, 1980.

EN ANNAN VÄRLD – men hur?

Om "folkrorel samverkan" mellan radikala sociala rörelser och pånyttfödda fackföreningar som strategi för kampen om makten

Lars Henriksson

facklig gräsrotsaktivist på Volvo Göteborg och skribent (författare till bland annat artikeln *Att gripa tillfället* i Röda rummet nr 3-4/2003), inleder en diskussion

Lördagen den 20 november klockan 13.30, Per Albinrummet. Arr: tidskriften Röda rummet

Seminarieriet är ett av 80 olika möten, organiserade av cirka 60 olika organisationer på Socialistiskt Forum, lördag/söndag 20-21 november

ABF-huset, Sveavägen 41.
Huvudarrangörer: ABF Stockholm, LO-distriktet och LO idédebatt

CARLYLE SYNDROMET

Naomi Klein avslöjar imperialismens dubbla ansikte

Den kanadensiska journalisten Naomi Klein publicerade i *The Nation* i början av november artikeln *James Bakers Double Life*, där hon i detalj avslöjar investmentbolaget Carlyle Groups försök att göra affärer med hjälp av sin egen chefsrådgivare James Bakers officella uppdrag åt den amerikanska regeringen. Vi publicerar här, med Naomi Kleins och hennes svenska publicist Aftonbladet Kulturs generösa tillstånd, artikeln i översättning med en redaktionell introduktion som placerar in affären i den politiska ram – vilken snarast fått ökad aktualitet efter Bush:s seger i presidentvalet.

”Samlngen av inflytelserika personer som nu arbetar, har arbetat eller har investerat i Carlyle skulle kunna få den mest klenrogne att bli konspirationsteoretiker.”¹

Naomi Kleins artikel James Bakers dubbelliv är historien om ett svindleriförsök i syfte att berika några amerikanska bolag med regeringsapparaten i världen mäktigaste stat som verktyg. Det är en artikel som förmodligen borde räknas in bland de riktigt stora korrupsionsavslöjande reportagen. Men mer än att bara vara en journalistisk bedrift, och en historia om en handel utan skrupler med det irakiska folkets framtid, så belyser den dessutom en alltmer central företeelse inom den nutida kapitalismen.

Med legoknektarnas återkomst i form av den snabbt växande marknaden för privatföretag som säljer krigskompetens tränger nyliberalismen med sitt credo Privatisera! Privatisera! in i statens hårda kärna. Vad återstår mer att tjäna pengar på? Själva beslutsfattandet.

”Genom att anlita tillräckligt med tidigare regeringsföreträdare för att fylla ett permanent skuggkabinett, har Carlyle fört riktad politisk påtryckning till nya nivåer och skapat en variant av kapitalism för tvåtusentalet som suddar ut alla gränser mellan politik och affärsverksamhet. I en mening kan Carlyle sägas representera den yttersta formen av privatisering: användandet av privata företag för att driva fram en specifik politik inriktning – och sedan skörda frukterna i form av profit.”²

Det har ofta påtalats att den nuvarande amerikanska administrationen har ett exempellöst ekonomiskt egenintresse i den förda politiken. Med företrädare som vicepresident Cheney, som tidigare suttit i ledningen för Haliburton ett företag som tjänat miljarder på lukrativa återuppbyggnadskontrakt efter Irakkriget som det mest flagranta exemplet. En annan illustrativ höjdpunkt i det sammanhanget är nog Condoleeza Rice – vårt tids Cleopatra - nationell säkerhetsrådgivare och tidigare styrelseledamot i Chevron. På världshaven stävar Chevron runt

med en oljetanker som döpts till Condoleeza. Förvisso finns historiska föregångare; på 1950-talet, då flera av Eisenhoweradministrationens företrädare samtidigt hade toppositioner i livsmedelsföretaget United Fruit. Men aldrig tidigare har den politiska och ekonomiska makten varit så intimt sammanflätad i Washingtons korridorer. På den tiden bombades Guatemala i United Fruits intresse. Idag är det i Irak som Cheney och Rumsfelds före detta kollegor tjänar pengar på kriget.

Normalt verkar de ekonomiska intressenas inflytande på politiken dolt och förmedlat genom tjocka lager av legitimerande retorik och ekonomisk teori. Profitintresset styr snarast genom att sätta snäva ramar för det politiska handlingsutrymmet, mer eller mindre öppen lobbying och massiv opinionsbildning. Även om företags direktpåverkan på statsmakterna alltid sker i större omfattning än vad som kommer upp till ytan så tycks företag som Carlyle Group representera något kvalitativt nytt; att påverka politiken i eget intresse är *själva affärsidén*.

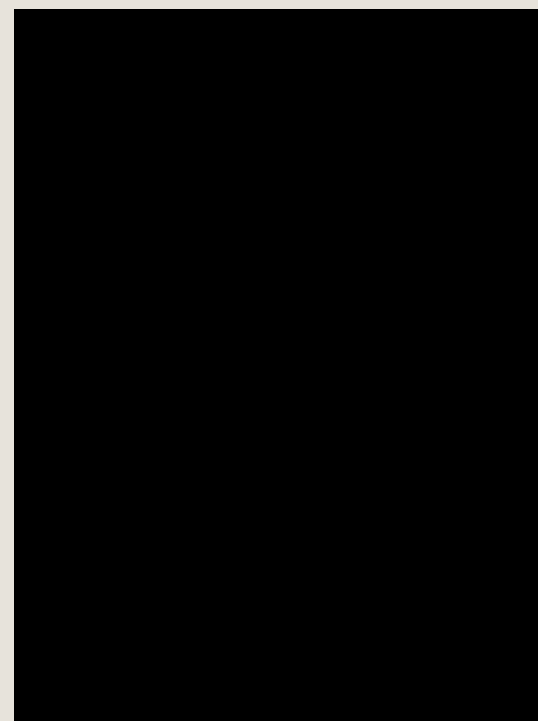
Om USA ska kunna hantera situationen i Irak långsiktigt och bryta det permanent eskalerande krigstillståndet måste man leverera ett kraftigt ökande välstånd till Iraks befolkning. Även de mest högaktiga amerikanska strategerna borde inse att själva målet med kriget, att garantera oljeutvinningen, blir omöjligt att uppnå utan detta.

Skuldavskrivningen ingår som en viktig komponent om USA ska kunna leverera välstånd och nå ett läge av stabil ockupation. Men Naomi Kleins artikel visar att när bolagsintresset gräver i sylvburkarna med statsapparaten som bestick riskerar profithungern att lägga hinder i vägen för imperialismens långsiktiga strategiska intressen.

**Peter Belfrage
Anders Karlsson**

NOTER

1. Eric Leser: *Carlyle Empire*, *Le Monde* 29 april 2004
2. Tim Shorrock: *Crony Capitalism Goes Global*, *The Nation* 1 april 2002

JAMES BAKERS DUBBELLIV

När president Bush i december 2003 utsåg den för detta utrikesministern James Baker III till sitt sändebud med ansvar för frågor kring den irakiska statskulden så betecknade han Bakers jobb som "ett ädelt uppdrag". Det fanns i det läget en utbredd oro för att Bakers omfattande affärsverksamhet i Mellanöstern skulle verka komprometterande på hans uppdrag, vilket gick ut på att träffa statsöverhuvuden och övertyga dem att efterskänka sina fodringar på Irak. Särskilt besvärade var hans kopplingar till finansbolaget och krigsmaterialproducenten Carlyle Group, där Baker är inflytelserik rådgivare såväl som delägare med en andel vars värde beräknats till 180 miljoner dollar.

Tills nu har det inte funnits några påtagliga bevis för att Baker har delade lojaliteter, eller att han använt sin makt som Presidentens speciellt utsände – ett oavlönat uppdrag – till att gynna några av hans företags klienter eller uppdragsgivare. Men enligt dokument som The Nation fått tillgång till är det precis vad som skett. Carlyle har försökt utverka en investering på en miljard dollar från Kuwaits regering, med hänvisningar till Bakers inflytande som ett avgörande argument.

Den hemliga uppgörelsen innefattar komplicerade transaktioner i avsikt att skifta äganderätten till inte mindre än 57 miljarder dollar av obetalda irakiska skulder. Skulderna, vilka nu är kuwaitiska fodringar, skulle överlåtas åt en stiftelse som skapats och kontrolleras av ett konsortium där huvudaktörerna är Carlyle Group, Albright Group (under ledning av en annan före detta utrikesminister, Madeleine Albright) och flera andra bolag med täta band sinsemellan. Enligt uppgörelsen skulle Kuwaits regering ge ett förskott på två miljarder dollar som är tänkt att investeras i en privat kapitalförvaltningsfond som konsortiet upprättat. Hälften av dessa investeringar skulle tillfalla Carlyle.

SKULDER BYTER ÄGARE

The Nation har fått tillgång till en kopia av det hemligstämplade, sextiofemsidiga dokumentet som går under namnet *Anbud för bistånd till Kuwaits regering i syfte att skydda och realisera fodringar gentemot Irak*, vilket i januari 2004 skickades till Kuwaits utrikesministerium. Tidningen har också fått tillgång till den efterföljande brevväxlingen mellan de båda parterna. I ett brev daterat 6:e augusti 2004 informerar

EN ARTIKEL AV NAOMI KLEIN

Artikelförfattaren är journalist på The Nation (www.thenation.com) Hon har givit ut böckerna No logo: märkena, marknaden, motståndet samt Stängsel och öppningar. Rapport från globaliserings frontlinjer *Båda på Ordfront förlag 2002*

konsortiet Kuwaits utrikesministerium att de obetalda fodringarna på Irak "löper en överhängande risk". I ett annat brev varnar man för att världsoptionen allt tydligare förespråkar avskrivning av de irakiska skulderna, vilket intygas av "President Bushs utnämning... av före detta utrikesministern James Baker till sitt speciella sändebud för att underhandla om att lätta Iraks skuldbörda". I konsortiets anbud tydliggör man hotbilden: Det är inte bara de 30 miljarder dollar som Kuwait lånat till Irak som troligen kommer att frysa inne, också de 27 miljarder dollar i krigsskadestånd som Irak är skyldigt efter Saddam Husseins invasion 1990 "riskerar också att gå förlorade på grund av de amerikanska strävandena [att lätta skuldbördan]".

Inför detta scenario erbjuder konsortiet sina tjänster. På sin tjänstgöringslista har man en rad före detta högt uppsatta amerikanska och europeiska politiker, som "har personliga kontakter med de direkt berörda och ansvariga i de framtida förhandlingarna", och som har möjlighet att "nä de väsentliga beslutfattarna i FN och i de relevanta huvudstäderna". Om Kuwait går med på att överföra skulden till konsortiets stiftelse så kommer konsortiet att använda dessa personliga kontakter till att övertyga världens ledare om att Irak måste "maximera" sina skuldbetalningar till Kuwait som kommer att kunna inkassera pengarna inom en tio- till femtonårs period. Och ju mer konsortiet lyckas få Irak att betala under den här perioden desto mer inkasserar Kuwait, och konsortiets egen andel uppgår till minst fem procent.

Målet att maximera Iraks skuldbetalningar

står i direkt motsättning till USA:s utrikespolitiska målsättning – att drastisk minska Iraks skuldbörda. Enligt Kathleen Clark, juridikprofessor vid Washingtons universitet och expert på författningsfrågor och etiska frågeställningar i regeringsutövning så innebär förslaget att Baker befinner sig i en "klassisk intressekonflikt. Baker sitter på två stolar i den här affären: Han förväntas representera USA:s intressen men han är också ledande rådgivare i Carlyle, och Carlyle erbjuder sig att mot betalning inhösta Kuwaits fodringar på Irak." Efter att ha gått igenom dokumenten betecknade Clark dem som "härnadsväckande" Hon sammanfattade innehållet så här: "Carlyle och de andra bolagen utnyttjar Bakers nuvarande ställning till att försöka ro iland ett avtal med Kuwait som undergräver USA:s regeringsintresse."

The Nation lät också Jerome Levinson, jurist med särskild inriktning på korruption inom statsförvaltning och näringsliv, ta del av dokumentet. Han kallar det "ett av de största bedrägerierna genom tiderna". Han sammanfattar dokumentets innebörd: "Konsortiet säger till Kuwaits regering: 'Det är genom oss som ni har er enda chans att ta hem en rejäl andel av er fordran. Varför? Jo på grund av att vi är dem vi är och känner dem vi känner'. Det handlar helt krasst om att saluföra sitt inflytande".

KRIGSSKADESTÅND

Att döma av det hemligstämplade dokumentet så tycks konsortiet tydligt medvetet om att Bakers roller som delägare i Carlyle och som sändebud för skuldlettning är en känslig sak.

Omedelbart efter att man räknat upp de mäktiga personer som är knutna till Carlyle – vilket inkluderar den före detta presidenten George H W Bush, den före detta brittiske premiärministern John Major och Baker själv – så konstaterar man: "För att undvika en uppenbar intressekonflikt efter James Bakers utnämning till Presidentens sändebud för internationella skuldfrågor... kommer dessa personers möjligheter att medverka till att utforma strategier att vara mer begränsad." [Kursivering i originaldokumentet.] Men snart slår man fast att detta inom kort kommer att ändras: "Vi tror att när James Baker lämnar sitt tillfälliga uppdrag [som sändebud i skuldfrågor] så kommer Carlyle och de ledande personer som är knutna till Carlyle återigen att vara fria att inta mer inflytelserika roller..."

Chris Ullman som är vice ordförande och talesman i Carlyle säger att: "varken Carlyle Group eller James Baker skrev, redigerade eller auktoriserade detta förslag till Kuwaits regering". Men han tillstår att Carlyle visste om att ett anbud givits och att det beräknades inbringa en investering på en miljard dollar åt Carlyle. "Vi var medvetna om det. Men vi deltog inte i

Iraks största fordringsägare. Carlyle Group har omfattande affärer ihop med Saudiarabiens regering, och det har också Bakers egen advokatbyrå, Baker Botts (som för närvarande företräder den saudiska regeringen gentemot anhängiga till offer för 11:e septemberattentaten som stämt denna på en biljon dollar). New York Times uppmanade i en ledare den 12 december Baker att avsäga sig sina uppdrag i Carlyle Group och Baker Botts för att garantera sin opartiskhet i rollen som internationellt sändebud.

"Mr Baker är i alldeles för hög grad snärjd i ett nät av lukrativa, privata affärskontakter för att kunna betraktas som opartisk ifråga om de olika skuldsaneringsmodeller som är för handen" konstaterade ledaren. Man drog slutsatsen att det inte räckte för Baker "att avstå intäkter från klienter med direkta kopplingar till Iraks skulder... För ett hederligt uppträdande i detta offentliga åliggande måste Baker avsäga sig de båda privata uppdragen".

Vita huset avfärdade denna kritik. – Jag läser inte de där ledarna, svarade Bush när han tillfrågades. Bush försäkrade reportrarna att "Jim Baker är en man med stor integritet... Vi kan

med hänvisning till risken för en jävssituation. Men istället stannade Carlyle kvar och använde Bakers nya mäktiga position för att försöka åstadkomma ett avtal som gjorde konsortiet till ledande lobbyist åt Kuwaits regering ifråga om Iraks skulder och som gjorde Carlyle klart delaktigt i dessa skulder.

Dock förändrade man sättet på vilket konsortiet presenterade sig. Dokumenten förklarar att före Bakers utnämning hade den för detta amerikanska försvarsministern Frank Carlucci haft en "sammankallande och vägledande roll för Carlyles del". Men enligt Chris Ullman intog bolaget nu en mer tillbakadragen position. "När James Baker blev speciellt sändebud... inskränkte Carlyle sig uttryckligen till att för Kuwaits räkning endast göra investeringar." Enligt Shahameen Sheik, verkställande direktör vid International Strategy Group, ett bolag som skapats av konsortiet för att handha avtalet, så sa man till henne från Carlyles sida att "vi är inget lobbyföretag".

Några dagar innan Bakers utnämning så kontaktade konsortiet ett annat välkänt Washington-baserat bolag, Albright Group, vilket slutligen blev ledande politisk strateg och lobbyist åt kon-

försöken att utverka den investeringen."

Tillfrågad om Carlyle "var villigt att ta emot miljarden, men inte att försöka nå den" svarade Ullman, "Helt riktigt."

Irak är världens mest skuldsatta land, skyldigt ungefär 200 miljarder dollar i form av utlands-lån och krigsskadestånd efter Saddam Husseins krig. Om så Irak tvingades betala bara en fjärdedel av detta så skulle skulderna fortfarande vara dubbelt så stora som landets årliga bruttonationalprodukt. Skuldbetalningar underminerar landets återuppbyggnad och satsningar på befolkningens skriande humanitära behov. "Denna skuld utgör en långsiktig risk för Iraks hela politiska och ekonomiska framtid" sa Bush när han utnämnde Baker i december. Kritiker uttryckte djup oro över huruvida Baker var ett lämpligt val för en sådan känslig post. Saudiarabiens regering är till exempel en av

skatta oss lyckliga att han tagit sig tid från sitt aktiva liv...stigit fram för att tjäna Amerika". Carlyle var lika orubbliga: Chris Ullman försäkrade en journalist att Bakers ställning "inte kommer att påverka Carlyle det minsta".

ALBRIGHT GROUP

I själva verket hade Carlyle flera månader tidigare, den 26:e juli 2003, deltagit vid ett möte i London med högt uppsatta representanter för Kuwait där avtalet diskuterades. Enligt dokumentet så bad kuwaitierna Carlyle och de andra medlemarna i konsortiet att "göra i ordning ett detaljerat finansiellt förslag för att skydda och till likvida medel omvandla" de irakiska krigsskadestånden. Men då Baker utnämndes till sändebud hade konsortiet ännu inte översänt de föreslagna planerna till Kuwait. Det innebär att Carlyle Group kunde ha dragit sig ur konsortiet,

sortiet.

Chris Ullman hävdar att Carlyle har vidtagit kontrollåtgärder för att garantera att Baker varken ska dra någon fördel av eller vara inblandad i den förslagna miljardinvesteringen – en summa som utgör nästan 10 procent av Carlyles totala investeringar i kapitalförvaltningsfonder.

Men det är inte klarlagt att Carlyle verkligen öppet redovisat sina förhåvanden hittills. I ett uttalande som skickades till Vita huset dagen före det att Bakers utnämning kungjordes skriver John Harris, Carlyles finanschef: "Carlyle har inga investeringar alls i Irakiska offentliga eller privata skulder." Han nämnde inte att Carlyle i månader förhandlat med Kuwait om att hjälpa till att säkra de obetalda krigsskadestånden från Irak. På frågan om Vita Huset vid något tillfälle blivit informerat om Carlyle Groups affärer med Kuwait svarade Ullman:

”Jag återkommer till dig i den frågan.” Det gjorde han inte.

PISKA OCH MOROT

Enligt Kathleen Clark är det tveksamt om inte Baker bryter mot den kriminallagstiftning och de administrativa förordningar som förhindrar regeringstjänstemän att delta i regeringsverksamhet i vilken de har ett finansiellt intresse – inbegripet frågor som påverkar ett bolag i vilket tjänstemannen är anställd. Clark påpekar att ”även om Baker på något sätt hålls borta från direkta egenvinster genom det här avtalet, så använder Carlyle sig av Baker regeringsställning för att berika sig”. Hon menar att Carlyle och Vita huset måste tvätta sin gemensamma byk offentligt. ”Behovet av en verklig genomlysning är enormt.” Varken Vita huset eller James Bakers kontor har velat kommentera det hela trots upprepade påstötningar.

Baker intar verkligen en komplicerad position i konsortiets anbud från januari – han är både problem och lösning, piska och morot. Gång på gång dyker hans namn upp, vanligtvis i varnande ordalag. ”Mr Bakers nya roll och den förmodade tillkomsten av vad som kommer att betraktas som en ny runda av globala förhandlingar om Iraks skuld – kastar nytt ljus över de här frågorna och gör dem, kanske direkt akut, bråds-kande” sägs det i ett brev undertecknat av Madeleine Albright; David Huebner, ordförande i Coudert Brothers advokatbyrå (en annan medlem i konsortiet); och Shahameen Sheikh.

Men efter det att man beskrivit Bakers jobb som sändebud som ett förkroppsligande av risken för att Kuwait ska förlora sitt krigsskadestånd, så fortsätter man i anbudet att skildra de mäktiga personer knutna till konsortiet som kommer att ”ha möjlighet att få tillträde till de högsta nivåerna både inom USA:s regering och inom andra regeringar inom säkerhetsrådet, för att framföra Kuwaits synpunkter”. Enligt Levinsons bedömning: ”Det man föreslår är att fullständigt undergräva Bakers uppdrag – och man använder sina kontakter med Baker för att göra det.”

Den 21 januari 2004 flöt Bakers dubbelliv samman. På morgonen flög han till Kuwait som sändebud i skuldfrågor åt George Bush. Han träffade Kuwaits premiärminister, utrikesminister och flera andra högre tjänstemän med det uttryckliga syftet att be dem efterskänka irakiska skulder för att bringa fred och välstånd åt regionen.

Bakers kompanjoner i konsortiet valde att samma dag personligen överlämna sitt anbud till utrikesminister Mohammad Sabah Al-Salem Al-Sabah – samme man som Baker träffade. Anbudet ”tar hänsyn till den nya dynamik som utvecklats i regionen” fastslår förstasidan som undertecknats av Albright, Huebner och Sheikh – en dynamik som inrymmer ”Minister Bakers förhandlingar” om skuldlättnader. Om Kuwait godtar konsortiets erbjudande, förklarar man, så ”kommer vi att utskilja Kuwaits fordran – juridisk och moraliskt – från den utlandsskuld som USA nu försöker få avskriven”.

Var det en slump att konsortiet överlämnade

sitt anbud samma dag som Baker var i Kuwait? Och vilken James Baker borde Kuwaits ledning ta på störst allvar – presidentens sändebud som förespråkade skuldavskrivning eller affärsmannen som nämns i anbudet som en potentiell allierad i deras krav på betalning av skulden?

Ahamed al-Fahad, statssekreterare i Kuwaits regering, sa till The Nation: ”Jag har sett det [anbudet] och jag är helt införstådd med situationen.” Men tillfrågad om Bakers tudelade roll i Kuwait sa han: ”Jag har svårt att kommentera det ämnet, särskilt nu. Jag hoppas ni förstår detta”.

Shahameen Sheikh, konsortiets överhuvud som överlämnade anbudet, säger att tidpunkten var en slump. ”Det hade inget att göra med Mr Bakers besök... jag befann mig i närheten, så jag tänkte att jag stannar till på vägen till Europa, och överlämnar anbudet”.

Vi vet det här: efter att ha träffat Baker den 21 januari berättade Kuwaits utrikesminister för journalister att Baker hade visat ”förståelse för Kuwaits inställning till krigsskadestånd”, vilket bekräftar att frågan togs upp. Han sa också att medan utlandslån skulle kunna efterskänkas gäller det inte krigsskadestånden eftersom ”de grundar sig på ett FN-beslut.”

Tre dagar senare, när Baker var tillbaka i Washington, höll han ett tal i vilket han gjorde denna distinktion för första gången. Han sa: ”Mitt jobb är att behandla Iraks skulder till fordringsägarna, inte krigsskadestånd.” Han upprepade också Kuwaits ståndpunkt: att krigsskadestånden ligger utanför hans mandat därför att de ”ligger under FN:s säkerhetsråd och är föremål för resolutioner som det antagit.”

Det är ett märkligt påstående: Varför skulle en så stor del av Iraks skulder inte beaktas? Det tycks också motsäga andra saker som Baker sa i sitt tal. Han sa att ”en minskning (av Iraks skulder) måste vara väsentliga eller utgöra en övervägande del av den totala skulden.” Det är omöjligt utan att innefatta krigsskadestånden, som enligt vissa beräkningsätt står för mer än hälften av Iraks utlandsskuld. Center for Strategic and International Studies, den högerinriktade tankesmedja som stod som värd för Bakers tal, menar att det är ”oklokt” att göra en avskrivningsplan ”som inte innefattar krigsskadestånden.”

Bakers påståenden skiljer honom också från flera andra medlemmar av Bushadministrationen, inklusive det tidigare högste sändebudet i Irak Paul Bremer. I september 2003 sa Bremer: ”Jag anser att man måste se med stort allvar på hela frågan om krigsskadestånd.” Han jämförde Iraks situation med Tysklands efter Första världskriget, när Weimarrepubliken tvingades betala 33 miljarder dollar. De väldiga krigsskadestånden bidrog direkt till den oro, instabilitet och förtvivlan som beredde vägen för Adolf Hitlers maktövertagande, varnande han.

BETALNINGARNA RULLAR PÅ

Trots det fortsätter Irak att betala av på krigsskadeståndet. Under de 18 månader sedan den amerikanska invasionen har landet pungat ut med hjälpavskrivning 1,8 miljarder dollar

– väsentligt mer än det illa tilltygade landets budget för sjukvård och undervisning och mer än vad USA har spenderat på återuppbyggnaden av Irak.

Merparten av betalningarna har gått till Kuwait, ett land vars budget förväntas gå med överskott för sjätte året i rad och vars invånare har en genomsnittlig köpkraft på 19 000 dollar per år. Som jämförelse ligger Iraks medborgare i genomsnitt på två dollar per dag och de flesta är beroende av matransoneringar för att tillgodose sitt grundläggande näringsbehov. Trots det fortsätter betalningarna av skadestånden och i slutet av oktober betalas ytterligare 200 miljoner dollar.

Det här upplägget tog sin början vid slutet av första Gulfkriget. Som ett villkor för att eldupp-hör skulle blåsas band sig Saddam Hussein att ersätta alla förluster, som åsamkats av den irakiska invasionen och den sju månader långa

ockupationen av Kuwait. Betalningarna kom igång 1994. När FN:s ”olja-för-mat” program inleddes 1996 ökade de irakiska avyttringarna. Enligt FN:s resolution 986, där programmet skisserades upp, kunde Irak återigen börja exportera olja, med förbehållen att intäkterna endast fick användas till import av livsmedel och medicin och att 30 procent av det inkommandet värdet slussades vidare till FN:s kompensationskommitté (UNCC), vars uppgift är att godkänna och administrera skadeståndskrav från det första Gulfkriget.

Det är väldiga skadestånd som godkänts av UNCC. Exempelvis har oljebolagen i Kuwait fått igenom en äskan på 15,9 miljarder dollar som täckning för förlorade oljeintäkter. Fram tills nu har UNCC betalat ut 18,6 miljarder dol-

lar och godkänt krav på ytterligare 30 miljarder dollar, en summa som ännu är obetald på grund av Iraks brist på likvida medel. Ytterligare krav på 98 miljarder dollar har UNCC ännu inte bedömt, så den slutgiltiga summan kan komma att skjuta ordentligt i höjden. Därför finns det idag ingen precis bestämning på skadeståndets storlek. Det rör sig i spannet från 50 till 130 miljarder dollar.

Men vad som nu kommer att hända med det här skadeståndet är synnerligen osäkert. 22 maj – två månader efter att USA invaderade Irak – beslutade FN:s säkerhetsråd att reducera andelen av Iraks oljeintäkter som går till avbetalningar på krigsskadeståndet till 5 procent. I maj värdade en irakisk delegation i en framställan till FN att ytterligare reducera denna procentsats, med tanke på landets egna återuppbyggnadsbehov. Denna vädjan har vunnit ökad genklang. Justin Alexander, som företräder en grupp som pläderar för att Iraks skuld ska skrivas av, menar att många av de krav som ställts inför UNCC är överdrivna och ”även för adekvata krav är det Saddam som bär ansvaret, inte det irakiska folket, som utsattes för betydligt mer lidande än någon annan.”

KONSORTIETS FÖRSLAG

Det är i det sammanhanget som Carlyle Group och Albright Group blandar sig i spelet. Utgångspunkten för dess förslag är att Iraks obetalda skulder till Kuwait inte bara är ett finansiellt problem utan även ett politiskt. Stämningarna i världen är inte idag de samma som när Kuwait fick löfte om full täckning för den förstörelse som landet utsattes för. Nu är den globala opinionen inriktad på återuppbyggnaden av Irak och avskrivningen av dess skuld. Om Kuwait ska kunna inkassera sitt erkända skadestånd är det underförstådda budskapet att det inte får läggas som en börda på Irak utan fungera ”som en central beståndsdel i strävandet efter regional stabilitet och försoning”.

Flera av konsortiets aktörer understryker att förslaget endast handlar om skulder för återuppbyggnaden. Albright Groups talesman James Smith betonar: ”Vi fick i uppgift att framlägga ett förslag som skulle ge rättvisa och kompensation för offren i Kuwait – något som understryks av den amerikanska regeringen och FN – understödja försoning, åtgärda miljöproblem och främja investeringar i Kuwait, Irak och regionen i stort.”

Men i själva verket begränsar sig inte förslaget till att enbart beröra kravet på krigsskadestånd. I det presenterade förslaget ber konsortiet att Kuwait ska ställa de 30 miljarder dollar i obetalda irakiska skulder till konsortiets förfogande att använda som påtryckningsmedel för att säkra skadeståndskraven. Därtill är de flesta experter när det gäller skuldsanering överens om att det måste tas ett helhetsgrepp i frågan om Iraks skulder. Det är ingen mening med att avskriva Iraks vanliga skuld om landet fortfarande brottas med ohanterliga skadeståndskrav. Denna insikt kommer till uttryck i dokumenten, som upprepade gånger fastslår att betalningarna till Kuwait hamnar i fara om man rör sig i rikt-

ning mot att avskriva Iraks skulder. För att avvärja detta hot mot Kuwait lägger konsortiet fram en strategi bestående av tre komponenter: offensiv lobbyism, intelligent opinionsbildning och uppfinningsrika förslag om investeringar och finansiering. Dokumentet fastslår att: ”Varje form av uppgörelse måste kunna framvisas som ett sätt att förstärka stabiliteten och tillväxtmöjligheterna i Irak och regionen kring Persiska viken. Detta förslag tillhandahåller strategin, förutsättningarna och den specifika kompetensen för att uppnå detta mål”.

Lobbyism: UNCC är helt och hållet är underställt Säkerhetsrådet, som efter eget skön i alla lägen kan rösta för att dra ner, lägga på is eller avskriva betalningskrav. Den del av förslaget som tar upp denna maktkomponent går rakt på sak. Det skissar på en fullskalig offensiv riktad mot Säkerhetsrådets medlemmar. Det handlar om att slå mynt av Albrights kontakter, men också andra ”bemärkta personer” människor med kopplingar till konsortiet – som den förre amerikanske senatoren Gary Hart och den tidigare FN-ambassadören Jeane Kirkpatrick. ”Vi vill i första vändan få svart på vitt för att uppgörelsen om att 5 procent av Iraks oljeintäkter ska vidareförmedlas, som betalning för de skadeståndskrav som erkänts av UNCC, ligger fast. För att uppnå det är det meningen att konsortiet ska ta ”diskreta kontakter i avgörande huvudstäder bland Säkerhetsrådets medlemmar och bland inflytelserika representanter” samt ”gripa in i FN:s ämbetsmannahierarki som utformar uppläggen inför Säkerhetsrådet”. Förslaget noterar också att ”Tyskland och Rumänien kan bli tungan på vågen och att Albrightgruppen har nära band till båda dessa länder”.

Opinionsbildning: Konsortiet har även en detaljerad plan för att mjuka upp den ovedersägliga sanningen att skadeståndskraven ”överför resurser från återuppbyggnaden av Irak till en mer välsituerad granne”. Först måste Kuwait överlåta ansvaret för sina fordringar gentemot Irak till en privat stiftelse som kontrolleras av konsortiet. Tanken är att stiftelsen ska administrera en fond, vars uppgift är att återinvestera en del av Iraks betalningar inne i själva Irak. Som exempel på typen av investeringar som fonden skulle kunna göra, föreslår Albright, Huebner och Shejkh upphandling av Iraks statssägda företag. ”Inom en nära framtid kommer 40 statliga företag – i en mängd olika sektorer – att vara tillgängliga i form av upphandlingskontrakt.” Genom att investera en del av sitt inkasserade skadestånd i Irak kan den av konsortiet kontrollerade stiftelsen ”etablera en humanitär profil, vilket möjliggör fortsatt stöd från USA och andra länder” för krigsskadeståndsbetalning. Konsortiet verkar även se privatisering av företag, som är mycket ifrågasatt i dagens Irak, som del av en humanitär mission.

Förslaget berör även mer direkta goodwillstrategier. Det uppmanar Kuwait att öronmärka en miljard dollar av det skadestånd, som man redan erhållit av UNCC, till en fond för att restaurera miljön i landet, en fond som då skulle ligga under konsortiets kontroll. Syftet med fonden skulle vara att påminna världen om ”allvaret i

den ekologiska utmaning som Kuwait står inför” och ”lyfta fram Kuwait som regionens främsta värnare av en god miljö”. Tanken är att fonden ska ledas av Carol Browning, tidigare verkställande direktör för USA:s egna miljöskyddsbyrå och medlem i Albrightgruppen.

Investeringar och Finansiering: I förslaget förutspås att lobbyism och opinionionsbildning inte kommer att räcka för att säkra de medel som Kuwaits regering hoppas att kunna inkassera. Enligt konsortiets mening är Kuwait, ”för att maximera värdet av sin kompensation”, tvunget att ställa upp med ännu större summor av det krigsskadestånd man redan mottaget. Förutom en miljard dollar till miljöfonden uppmanar även förslaget Kuwait att bidra med två miljarder dollar till en kapitalförvaltningsfond med inriktning på Mellanöstern. Av dessa pengar är det tänkt att ”en miljard dollar genom ett specialavtal ska investeras i en Carlylefond” för en period av åtminstone 12-15 år. Vid denna periods slut är det sedan meningen att Kuwait ska erhålla avkastning av Carlyles kapitalfonder, såväl som avbetalningar på krigsskadeståndet i den utsträckning konsortiet förmår att förhandla fram dem.

För konsortiet är det här en synnerligen fördelaktig uppgörelse. Dess medlemmar får till uppgift att administrera över en 2 miljarder dollar stor aktieportfölj. De tar ut rejäla avgifter, liksom en viss procent på ränteintäkterna. De tilldelas även ett så kallat ”engagemangsarvo-

de”, fem procent på alla skulder som återbetalas och en ”förhandlingsbar procent på de värden som Kuwait återfår, utöver vad avtalet tidigare stipulerar.”

Andra medlemmar i konsortiet är bland annat BNP Paribas, en europeisk bank som är involverad i olja-för-mat skandalen; Gaffney Cline and Associates, ett energiföretag som specialiserat sig på privatiseringar inom olje- och gasbranschen; Nexgen Solutions, ett finansföretag inom teknikbranschen som delvis ägs av den franska regeringen; och Emerging Market Partnership, ett dotterbolag till AIC, som leds av Moueen Quresh, tidigare vice president i Världsbanken.

Uppgårelsen skulle tillföra de privata bolagen i konsortiet en enorm makt. Den som idag kontrollerar Iraks skuldbörda – i en tid med en extremt instabil politisk situation – har även ett ord med i laget i frågan om landets framtida utveckling. Men för regeringen i Kuwait är den föreslagna uppgörelsen kantad med risker. Otivelaktigt är dess möjlighet att få tillbaka sina fordringar på Irak ytterst osäkra. Konsortiet värderar att dess krav – 27 miljarder dollar – vid en realisering på den öppna marknaden endast skulle inbringa 1,5 miljarder dollar. Trots det uppmanar konsortiet Kuwait att riskera 3 miljarder dollar av det skadestånd som landet redan erhållit, med hopp om att det skulle fungera som ett påtryckningsmedel för att få tillbaka delar av de övriga medlen. Jerome Levinson understryker dock att ”det finns absolut inga garantier för det”.

Det är uppenbart att konsortiet är oerhört på bettet för att ingå en uppgörelse med Kuwait. Konsortiets verkställande direktör, Shahameen Sheikh, säger sig ha företagit fem resor till landet inom loppet av fyra månader. Albright tog upp frågan med Kuwaits utrikesminister 2 april 2004 och Carol Browner i Albright Group sägs ”personligen ha överlämnat en kopia” på förslaget till ministrernas hotell när denne besökte Washington. Kuwait verkar dock ännu inte vara med på noterna. Det tog fyra månader innan man överhuvudtaget svarade och då uttryckte man enbart – i ett brev 10 augusti – att förslaget kommer att tas ”under ordentligt övervägande och att det för tillfället studeras av myndigheter som handhar frågor av det slaget.”. Enligt Ahmad al-Fahad ”bereds det nu av sekretariatet för utrikeshandel”, som dock inte var villigt att komma med några som helst kommentarer. Men Salem Abdullah al-Jaber al-Sabah, Kuwaits ambassadör i USA, säger: ”såvitt jag vet tar inte min regering sådana förslag under prövning.”

Även om uppgörelsen går om intet har kanske enbart det faktum att Carlyle och Albright Group varit engagerade i dessa förhandlingar försvårat ansträngningarna för att få till stånd skuldavskrivningar och inverkat menligt på såväl irakiska som amerikanska intressen.

Levinson understryker att Bushadministrationen gjort utfästelser om att Iraks oljeintäkter ska användas till återuppbyggnaden av landet. Men nu, ”om en del av dessa resurser

istället överförs till Kuwait. Vem tvingas bära denna kostnad? Det är folket i Irak, som fortsätter att dräneras på kapital, och de amerikanska skattebetalarna, som nödgas att stå för räkningen när det gäller den irakiska återuppbyggnaden, för att de irakiska tillgångarna används på det sättet.”

Levinson betonar att det hela är än mer anmärkningsvärt om man betänker vilka som är inblandade: ”Här har du två tidigare amerikanska utrikesministrar som verkar föredra att utnyttja sina kontakter och informationskanaler för att undergräva den officiella regeringspolitiken.” Professorn i juridik Kathleen Clark, menar att förslaget ”åskådliggör hur tidigare högt uppsatta medlemmar i regeringen nyttjar sina positioner för att inhösta ekonomiska fördelar som verkar att vara enorma.”

Det kan hävdas att James Baker och Madeleine Albright haft mer direkt inflytande över Iraks skuld och villkoren för avbetalningar på krigsskadeståndet än någon annan politiker utanför landet, bortsett från USA:s president nr. 41 och 43. Som utrikesminister var Baker delaktig i hur den irakiska skulden växte. Han lade 1989 sin personliga tyngd i vågskålen för att bevilja ett lån i form av exportkrediter på en miljard dollar till Saddam. Han spelade även en huvudroll under det första Gulfkriget och i samband med eldupphörsavtalet, då Saddam tvingades att acceptera sådana tyngande skuldförelägganden. I sina memoarer *Diplomatins Politik* (1995), skrev Baker att han, efter att ha sett hur oljekällorna i Kuwait satts i brand, sagt till president Bush den äldre att ”Irak borde tvingas att betala för det här.” Nu, genom konsortiet, kan det i slutändan bli så att Carlyle kontrollerar en miljard dollar av dessa medel.

Det är mot en liknande bakgrund som Albright Groups roll blir dubiös. Som amerikansk utrikesminister och ambassadör i FN deltog Madeleine Albright aktivt i genomdrivandet av resolution 986, som lade grunden för det oljaförmat program som öronmärkte 30 procent av Iraks oljeintäkter till avbetalningar på krigsskadeståndet. ”Det här är en stor dag för USA för det var vi som lade fram resolutionen”, yttrade hon i maj 1996. Nu, som privat medborgare, innehar Albright en ledande position i ett konsortium som utnyttjar hennes förbindelser för att profitera på det krigsskadestånd som hon själv var med och genomdrev. Albright genomtvingade också de brutala sanktionerna mot Irak. En konsekvens av det var att irakiska statsföretag började att gå på knäna. Nu är hon en del i en plan som går ut på att använda irakiska skadeståndsbetalningar för att köpa upp de företag vilka sanktionerna bidrog till att försvaga.

Men det är Bakers roll som sändebud som utgör den allvarligaste frågan för Vita huset, speciellt eftersom presidentens särskilda sändebud är dennes personliga representant som träffar statschefer och rapporterar direkt till presidenten. Om en presidents sändebud befinner sig i en intressekonflikt visar det sig på högsta nivå. Kathleen Clark menar: ”Det finns absolut en intressekonflikt. Baker ställer upp för två parter – den amerikanska regeringen och

Carlyle – vilka verkligen inte är samma sak.”

Som sändebud är Bakers uppdrag att finna en lösning på den irakiska skuldfrågan, att minska bördan för Iraks och USAs skattebetalare. Som affärsman har han intressen i ett företag som är en part i en förhandling som kan ge det motsatta resultatet. Om sändebudet Baker lyckas, så misslyckas Bakers affärskompanjoner och vice versa.

Har denna konflikt påverkat Bakers uppdrag som sändebud? Har han ansträngt sig så mycket som möjligt för att genomdriva avskrivningar av skulderna? Vi vet att Iraks orimliga krigsskadestånd till Kuwaiti stort sett har undsluppit offentlig granskning – om Baker har styrt Bushadministrationens intresse bort från skadestandsfrågan, för vem jobbade han då? Vita huset? Eller Carlyle? Clark säger att just på grund av frågor som dessa finns det en lagstiftning om intressekonflikt. ”Vi har skäl att betvivla att Baker gör allt som står i hans makt på uppdrag av USA därför att han har ett intresse i transaktionens andra sida.”

Den här frågan är än mer besvärlig därför att uppdraget som Bush lämnade över till Baker hamnat i uppförsvacke. Efter tio månader finns det betydligt mindre vilja att efterskänka Iraks skulder än när Baker tillträdde. När Bush utnämnde honom, så lovordade han Bakers ”omfattande ekonomiska, politiska och diplomatiska erfarenhet.” Och i början tycktes Baker göra snabba framsteg: Efter flera toppmöten visade Frankrike, Ryssland och Tyskland vilja att avskriva en stor del av skulderna och Saudiarabien och Kuwait tycktes villiga att följa efter.

BAKERS JÄVIGHET

Men nu har inte förhandlingarna bara kört fast utan även klimatet har blivit bistrare. Kuwait har för sin del skärpt sin hållning. ”Skulder är skulder,” sa nyligen dess utrikesminister. Kuwait har också intensifierat sina krav på skadestånd för Gulfkriget och kräver tillsammans med Saudiarabien, Iran, Jordanien och Syrien ytterligare 82 miljarder dollar av Irak på grund av krigets skador på miljön.

Och européerna? Vid ett av senatens utskottsfröför den 15 september ställde senator Joseph Biden Jr frågan till Ronald Schlicher, som arbetar med Irak inom utrikesdepartementet, hur de internationella förhandlingarna går.

”Har någon medlem av G8 formellt begärt att respektive parlament skall efterskänka Iraks skulder?” frågade Biden.

”Inte ännu. Nej sir.” svarade Schlicher.

Baker har inte bara misslyckats med att få pålitliga löften om skuldavskrivningar; vid Internationella valutafondens årliga möte den 2 oktober framkom det att Frankrike hade gått bakom ryggen på Washington och föreslagit ett eget avtal om skuldlättnader. Frankrikes finansminister Sarkozy förklarade att han hade med sig Ryssland, Tyskland och Italien på en plan att skriva av endast hälften av Iraks skulder – långt ifrån de 90-95% som Washington hade krävt. Trots det höll sig Baker undan.

Strängt upptagen med att förhandla fram reglerna inför de kommande presidentdebatterna,

har Baker varit tystlåten angående skuldfrågan. Sedan han återvände från sin resa i Mellanöstern i januari, har presidentens sändebud endast offentliggjort två uttalanden om Iraks skuld och han har varit helt tyst i ämnet de senaste sex månaderna – trots att han offentligt har lovat att lösa skuldfrågan innan årets slut. Medan det är dåliga nyheter för irakierna och amerikanska skattebetalare, så kan det vara goda nyheter för Carlyle. En snabb lösning på Iraks skuldkris är till nackdel för dess ekonomiska intressen: Ju längre förhandlingarna drar ut på tiden, ju mer tid har konsortiet på sig att övertyga Kuwaits motsträviga regering att skriva under ett avtal. Men om Iraks skuld skulle avskrivas, så finns inget att hämta.

Bakers roll som sändebud har säkert varit användbar för hans kompanjoner i konsortiet. Huruvida Baker har hjälpt till att lösa Iraks skuldkris är mer tveksamt. n

Ur *The Nation* 1/11-2004
Översättning: Peter Belfrage,
Anders Karlsson och Ingemar Sandström

POST SCRIPTUM:

När Naomi Kleins avslöjande om James Bakers dubbelliv publicerades i *The Nation* väckte det ingen uppståndelse. Avslöjandena att Carlyle Group försökt använda sig av sin rådgivare och delägare James Bakers position som chefs-sändebud förbigicks med tystnad i amerikanska medier. Naomi Klein har senare kommenterat detta i en artikel (*Aftonbladet Kultur* 2/11) och menar att Carlyles strategi att blankt förneka inblandning fungerat (utan att man presenterat någon skriftlig bevisning som motsäger de hemligstämplade dokument som Klein redovisat i sin artikel). Att man gått iland med detta beror, enligt Klein, framför allt på Carlyles genidrag att, då Baker utnämndes, så rekryterade konsortiet Albright Group att agera frontfigur för uppgörelsen. Mot bakgrund av att bolaget leds av en framträdande demokrat och före detta utrikesminister har det inte funnit något intresse från Kerry och demokraterna att använda skandalen i presidentvalskampanjen.

Carlyle säger sig alltså ha dragit sig ur uppgörelsen efter *The Nations* avslöjande. Enligt CNN:s nyheter är ”hela uppgörelsen död.” Men vad har blivit resultatet av Bakers officiella uppdrag? frågar sig Klein i *Aftonbladet*: ”I själva verket trycks Irak djupare ner i skuldfällan, med 836 miljoner dollar i nya räntebärande lån och som nu flyter in från IMF och Världsbanken. Baker själv har inte heller lyckats få ett enda land att gå med på att skriva av Iraks skulder. Iraks fordringsägare vet att, samtidigt som Baker bad dem att visa generositet, så erbjöd hans företag Kuwait en särskild uppgörelse som gick ut på att tvinga Irak att betala. Det är inte den sortens manövrer som brukar framkalla generositet och god vilja. Och timingen kunde inte vara värre: Parisklubben ska snart sammanträda för att mejsla fram en slutgiltig överenskommelse om Iraks statsskuld.”

MÄNNISKAN OCH FRIHETEN

– En svårfångad dröm

”Friheten är det största ting som i världen sökas kan”, så diktade biskop Tomas redan på 1400-talet. Men vad består denna frihet av? Vad är det för idealtillstånd som vi strävar efter? Beroende av tid, miljö, socialt vara och ideologiska utgångspunkter har skilda tänkare under historiens lopp försökt ringa in detta svårfångade begrepp. Frihetsdefinitionen har i någon mån blivit en sinnebild för människans existensiella bergsbestigning – den eteriska drömmen högt uppe i skyn. I sin senaste bok lägger Sven-Erik Liedman begreppet under sin idéhistoriska lupp. Per-Olof Mattsson rannsakar försöket.

Så snart frågan om kapitalismens otaliga avigsidor kommer på tal, strandar diskussionen ofta när olika alternativa inventeras. Före 1989 var alternativet för stora delar av vänstern självklart: den så kallade reellt existerande socialismen.

För oss som aldrig godtog att dessa stater hade något med socialismen att göra, utan istället var stalinistiska stater som präglades av ofrihet och förtryck – inte minst för arbetarklassen, kan det idag vara svårt att förstå det trauma som drabbade många av de ’troende’. I en tidigare fas av stalinismens kris, efter andra världskriget när slavarbetslägren – Gulag – började uppmärksammas på allvar, talade ’de svikna’ själva om ”den gud som svek”.¹

DE INTELLEKTUELLA OCH STALINISMEN

Besvikelsens djup bland ’de troende’ efter 1989 kan mätas på olika sätt. Ett sätt att mäta stalinismens förödande inverkan på vänstern i allmänhet är att se på dess inflytande bland intellektuella. Många intellektuella marxister höll fast vid stalinismen därför att den i någon mån representerade arvet från oktoberrevolutionen 1917 och drömmen om ett nytt samhälle i konkret, uppenbarad form. Många av dem var väl medvetna om att de stalinistiska staterna inte alls var särskilt mycket att framhålla som ideal

EN ARTIKEL AV PER-OLOF MATTSSON

Artikelförfattaren är litteraturvetare vid Stockholms universitet.

och framtidsvision. Till skillnad från ledande partibyråkrater, som ofta hade materiella intressen av att upprätthålla kontakterna, var det relativt få intellektuella som komprometterade sig annat än i idéernas värld.

I det svenska sammanhanget är C.H. Hermansson exemplet på en intellektuell som inte ville ha så mycket att göra med de stalinistiska regimerna, men som ändå försvarade dem – om än med alltmer kritiska synpunkter.

Men enbart det faktum att dessa stater faktiskt existerade, innebar ändå att det fanns en utgångspunkt, en möjlig plattform att gå vidare utifrån. Många vänsterintellektuella stödde därför helhjärtat olika oppositionella vänstergrupperingar i de stalinistiska staterna, som gruppen kring tidskriften Praxis i Jugoslavien eller Charta 77-rörelsen i Tjeckoslovakien.

Det fanns också, åtminstone från och med 1960-talets slut, kontaktytor mellan antistalinistiska krafter inom vänstern och intellektuella i de stalinistiska staterna. Men utgångspunkterna var ofta olika. För antistalinistiska socialister, och framför allt trotskister, utlovade existensen av vänsteroppositionella grupperingar² startpunkten för en ny revolution, som i huvudsak skulle vara politisk och inte ekonomisk. För intellektuella som befann sig under stalinistiskt inflytande innebar det i första hand ett löfte om att stalinistiska regimer nog ändå skulle kunna reformeras, mer eller mindre inifrån maktens centrum.

Den föga inspirerande regim som företrädades av Bresjnev i Sovjetunionen fick en del vänster-

intellektuella att sluta sig till Maos variant av stalinismen, som i och med den så kallade kulturrevolutionen på 1960-talet föreföll ha mer frihetliga drag. Bland de som genomskådade maosismens återvändsgränd fanns många som hade betydande kunskaper och insikter om marxismen. Av olika skäl stannade en hel del av dem kvar i kraftfältet kring Vänsterpartiets föregångare, Vänsterpartiet Kommunisterna (VPK). De flesta av dessa intellektuella lämnade snabbt marxismen i och med stalinismens slutkris. Dit hörde sådana som Lennart Berntson, Håkan Arvidsson, Svante Nordin och ett antal andra.

För de flesta innebar den definitiva brytningen med stalinismen också en brytning med allt vad socialism heter. Nordin, Arvidsson, Berntson och andra kastade sig handlost i armarna på antingen en förstockad konservatism, som aldrig haft någon annan dragningskraft än att vara en säker skyddshamn, eller en vulgär nyliberalism.

LIEDMANS UTVECKLINGSBANA

Sven-Eric Liedman tillhörde aldrig dessa – i ordets rätta bemärkelse – fanflyktingar och kappvändare. Han slog förvisso till reträtt och i det urval av Marx texter (*Texter i urval*, Ordfront 2003), som han redigerade tillsammans med Björn Linnell, skriver han att ”Marxismen är i dag fullständigt inaktuell”. Han vill däremot inte överge Marx som samhällskritiker och gör därför en skarp boskillnad mellan Marx, som har ”mer att säga oss än på mycket länge”, och marxismen.

Den operationen har genomförts tidigare,

exempelvis av Per Månson i *Från Marx till marxism* (Röda Bokförlaget 1987) Konsekvensen blir att Marx separeras från den revolutionära aktivitet som han var djupt involverad i. Inte ens socialdemokraten Sven Ove Hansson separerar de två aktiviteterna – den teoretiska och den politiska verksamheten – när han i sin bok om *Marx och Engels i politiken – Demokratins roll i deras politiska och vetenskapliga verksamhet* (Tidens förlag 1976) försöker fånga deras mer aktivistiska sida.

Liedmans förhållande till marxismen kan nog bäst beskrivas som ett successivt åtskiljande av det teoretiska och det praktiska. Håll fast vid Marx som den store analytikern och kritikern – mer aktuell än någonsin, men alla som påstår sig kunna lösa de stora samhällsproblemen måste mötas med misstro.

I takt med reträtten från marxismen till Marx, har Liedman, som till professionen är idéhistoriker, också i sina böcker alltmer koncentrerat sig på idéhistoriska problem utifrån en mer renodlad akademisk utgångspunkt. Men hans böcker på senare år, framför allt mästerverken *I skuggan av framtiden. Modernitetens idéhistoria* (1997) och *Ett oändligt äventyr. Om människans kunskaper* (2001), håller en mycket hög klass.

Utifrån den ståndpunkt som Liedman landar på i *Ett oändligt äventyr* – kunskap är intimt förknippad med praktisk verksamhet – känns den nya boken, *Tankens lätthet, tingens tyngd* med undertiteln *Om frihet*, som något av en inkonsekvens. Även för dem som för länge sedan noterat Liedmans stillsamma och utdragna brytning med marxismen, kommer nog många att ta del av den med en viss besvikelse. Den känns i jämförelse tunn inte bara till omfånget, utan också till innehållet.

Liedman inleder med en betraktelse över den tyske diktaren Schillers dikt "An die Freude" och hans drama om fältherren Wallenstein under 30-åriga kriget. Dikten tonsattes av Beethoven, den ingår i den nionde symfonin, och har idag ironiskt nog blivit EU:s speciella hymn, på sätt och vis dess nationalsång. Liedman ser en parallell mellan Schillers 1780-tal, med dess entusiasm för franska revolutionen och årtiondet därpå när diktarens stolta paroller om frihet förvandlades till "bilar och bajonetter" i konfrontationen med verkligheten.

I tankarnas värld härskar friheten. Där kan våra vitt skilda idéer samsas. Problemet uppstår när tankarna ska omsättas i verkligheten. Genom hela boken varierar sedan detta tema: tankarna är lätta, men tingen tunga. Tingen med sin fysiska utsträckning utesluter varandra. Tankarna tar ingen plats och de kan existera sida vid sida med varandra, oavsett hur antagonistiska de än är. Man skulle kunna säga att Liedman håller sig strikt till tankarnas värld. Så snart han kommer in på tingens värld, drabbas han av vankelmod.

FRIHETENS INNEBÖRD

Liedmans mål med boken är blygsamt: "ett försök att komma närmare det stora mångskiftande temat frihet". Den består av tre delar: a)

begreppsparat negativ och positiv frihet (frihet från och frihet till), b) ekonomisk frihet kontra demokratiska friheter och c) friheten som individuell och kollektiv upplevelse.

Den första delen har en intressant genomgång av begreppet frihets etymologiska ursprung hos germaner och greker. Frihet är en föreställning som är omtvistad och omstridd inom alla tänkbara områden: politiken, privatlivet, ekonomin eller filosofin.

Frågan om negativ och positiv frihet behandlas utifrån en imponerande genomgång av filosofers och tänkares skrifter. Här återfinns inte oväntat John Stuart Mill, vars mest berömda skrift heter *On Liberty*. Mill sätter alltid det originella framför det normala, det slätstrukna. En alltför mäktig stat blir för Mill ett hot mot det originella, men den allmänna opinionen är ett ännu större hot. Den vill förkväva allt som avviker från "det normala". Hit kan man spåra många liberalers och socialisters kamp för att värna det udda, undantaget som kan visa sig ha stort värde på längre sikt. Det särpräglades rätt att finnas till måste försvaras.

Den humanistiska bildningens portalfigur, tysken Wilhelm von Humboldt, delade Mills övertygelse att originaliteten är värdefull och central för friheten. En individ som inte utvecklar sin egenart, sin särprägel, kan inte vara maximalt fri. Likriktning kan inte samexistera med friheten. För Humboldt var friheten oupplösligt förbunden med bildning, och en bildning där antikens stora tänkare och diktare utgjorde förebilder. Både hos Mill och Humboldt finns ett nära förhållande mellan frihet och kunskap. Det ena kan knappast tänkas utan det andra.

Liedman för i bokens första del en polemik mot den brittiske idéhistorikern Isaiah Berlin. Berlins syn på frihet präglas av en stark konservatism. Den är oupplösligt förbunden med autonoma områden där staten inte har tillträde. Berlin lutar starkt åt föreställningen om negativ frihet och står relativt nära idéerna hos nyliberalismens fader, Friedrich von Hayek. Individens frihet kontrasteras här alltid mot statens makt. Uppgiften blir att inskränka statens makt och därmed definiera frihet negativt. Det står var och en fritt att göra vad som helst, så länge det inte inkräktar på någon annans frihet.

Resonemanget i Liedmans bok mynnar ut i en klok balans mellan positiv och negativ frihet; de två är "nödvändiga komplement" till varandra. Stat eller myndigheter ska inte föreskriva vilka åsikter vi ska ha. Detta kan dock inte skymma insikten att "en mogen uppfattning om viktiga gemensamma angelägenheter kräver eftertanke, samtal med andra som kan ha andra insikter och erfarenheter och inte sällan studier på egen hand och därmed viss möda."

Liedman går ständigt vidare utifrån sina delresultat och slår välmotiverat fast att en positiv frihet måste innebära att var och en är "i stånd att utföra eller uppnå vad som betraktas som viktigt eller värdefullt." Men innefattar inte hinder som uppstår för individens egen aktivitet också sådant som fattigdom, hunger och annat som inskränker möjligheterna att förverkliga mål?

När Roosevelt som USA:s president 1941 pre-

Bild: Shirin Neshat. *Rapture* 1999. (ur *Veil inIVA* 2003: *wu*)

senterade sina teser om fyra fundamentala friheter, komplicerade han relationen mellan positiv och negativ frihet. Genom att tala om "Freedom from want", frihet från brist, fylldes den negativa frihetens form med den positiva frihetens innehåll.

Nyliberalen Hayek slog ner på Roosevelts definitioner och hävdade att ordet "freedom" kunde missbrukas, däremot inte ordet "liberty".

Här kommer vi till en kärnpunkt i Liedmans bok. Hayek ville göra en absolut åtskillnad mellan friheten att välja och frågan om det finns många eller få saker att välja mellan. Däri ligger också skillnaden mellan negativ och positiv frihet. Den negativa friheten konstaterar att alla som är födda i USA kan bli landets president. Den positiva friheten slår dock fast att den som är född i slummen bara har den möjligheten på papperet. Fattigdomen inskränker möjligheterna att förverkliga personliga och kollektiva mål.

www.iniva.org)

FRIHET OCH ÄGANDE

Flera gånger återkommer Liedman till stalinismens och Sovjetunionens fall 1989-90. Det är uppenbart att detta rubbat många socialisters perspektiv. Målet att skapa ett annat, socialistiskt samhälle upplevs mer och mer som problematiskt. Många överger eller modifierar sina uppfattningar inför den borgerliga kampanjen mot föreställningar om en annan värld än kapitalismens. Den officiella vänsterns representanter, oavsett om de kallar sig kommunister eller inte, är helt oförmögna att bemöta den kampanj som nu förs av etablissemangen.

Det behövs en moteld som kan utveckla förståelsen av stalinismens uppkomst och förödande inverkan på arbetarrörelsen. Det finns och har funnits kommunister och kommunister. Det finns ingen anledning att avsvära sig beteckningen kommunist, även om andra som revolutionär

socialist eller marxist eller trotskist fungerar lika bra eller bättre. Vem vill använda inkquisitionen eller händelserna i Knutby för att skandalisera alla som fortfarande vill kalla sig kristna? Det finns fortfarande en rörelse som är kommunistisk men som inte har något med stalinismen att göra. Det var inte för inte som Leo Trotskij kallade stalinismen för "arbetarrörelsens syfilis"; stalinismen fräter sönder arbetarrörelsen inifrån och korruperar den.

Liedman betraktar det numera som självklart att planhushållning är en omöjlighet, om vi inte är beredda att acceptera inskränkningar i våra grundläggande fri- och rättigheter: "Statliga planekonomier fungerar inte. Genom dem försöker man etablera positiv frihet utan den nödvändiga negativa valfriheten. Man bestämmer vad en människa behöver men räknar inte med att hon också har behov av att stimuleras och att välja."

För Liedman har stalinismens misslyckande medfört att Marx idéer om förhållandet mellan egendom och frihet diskrediterats. Andra idéer och tankegångar, som inte tillhör "den sovjetiska linjen", har kommit i skymundan när konservativa och nyliberala idéer triumferat. Men det är inte en genuin marxism som Liedman avser. Istället är det kombinationer av liberala och socialistiska idéer, som utmärks av "egendomskritiskt tänkande", vilka Liedman vill lyfta fram och rädda undan glömskan.

I likhet med Sven Ove Hansson, vänder sig Liedman till en av den moderna liberalismens fäder.³ Det är sant att Mills liberalism ibland tangerar reformistiska tankegångar, och det är inte utan anledning som socialdemokratiska ideologer ofta återoppar Mill. Den politiska liberalism som växte fram under 1800-talet tog liten hänsyn till den sidan av Mills tänkande. Men att

avfärda Marx tänkande som enbart ett kritiskt verktyg i analysen av kapitalismen, utan konsekvenser för kampen mot den globaliserade kapitalismen, och därtill foga en socialliberal praktik, innebär ett betydande steg åt höger.

PLANEKONOMIN

Det finns dock ingen anledning att överge idéer om en värld utan kapitalism. En sådan värld kan bara skapas om de starka tendenser till sammanflätning och planering som utmärker dagens kapitalism vrids ur enskilda, privata gruppers händer och görs till en angelägenhet för alla. Och under 1990-talet har det på olika håll gjorts försök att rädda marxismens teori och praktik i förhållande till planering av ekonomin undan stalinismens förstörelseverk.⁴

Det påstås att om man tar bort marknadens fördelning av varor, kommer det att leda till en minskning av valmöjligheterna när det gäller varor och tjänster. Men under kapitalismen är tillgodoseendet av konsumentens önskemål begränsat av krav på vinstmaximering och konkurrens. Konsumenten tvingas att betala långt mer än den genomsnittliga produktionskostnaden.

Konsumtionsmönstret under kapitalismen bestäms inte av konsumenterna utan av producenter. Den växande monopoliseringen av produktionen ger företagen makt att ersätta produkter med andra som har högre vinstmarginaler. Vinylskivor ersätts av CD-skivor, analog teve ersätts snart av digital teve. Inom dessa områden är valfriheten lika med noll.

Konsumentens valfrihet är bara relevant om

det finns motsvarande inkomster. Därför är idén att marknadspriset är en adekvat signal om konsumentens önskemål grotesk. Allt som den visar är den inkomststruktur som den privata äganderättens utsugning och ojämlikhet resulterat i.

Det finns ingen anledning varför en demokratisk organiserad och styrd arbetarstat, som strävar efter att avskaffa kapitalismen och dess grundprincip – värdelagen, skulle skapa ett system för planering som är hypercentraliserat. Det finns inte någon 'princip' i en demokratisk planering som bestämmer att den måste vara supercentraliserad. De stalinistiska staterna hade inte heller någon ekonomisk planering i egentlig mening. Den parasitära byråkrati som styrde 'planerade' bara utifrån sina egna behov och för att kunna försvara sig mot imperialismen och den egna befolkningen.

En demokratisk planering måste vara både centraliserad och decentraliserad. Varje beslut måste tas på den nivå som är bäst lämpad för att genomföra beslut. Varje beslut måste med andra ord fattas på en så hög respektive låg nivå som möjligt. Om det är möjligt att besluta om förändringar i en fabriks produktion på lokal nivå utan att riva upp det övergripande mönstret, så bör det givetvis göras.

VILKEN VÄG?

Slutligen är det nödvändigt att kommentera Liedmans försök att formulera alternativ till den socialistiska klasskampen. Liedman har svårt att få ihop sin socialliberalism med sina egna önsningar om radikala förändringar. Önskan att förändra världen finns kvar, beskrivningarna av allt som är fel i dagens värld upptar en betydande del av boken, men medlen har drastiskt krympt. I ett avsnitt om "provisoriska slutsatser" menar han sig "famla" efter lösningar. Planhushållning är ingen lösning, vilket däremot en av politiken tuktad marknad kan vara – "en mer jämlik marknad".

Liedman sammanfattar sina "provisoriska slutsatser" i sex punkter, vilka alla vittnar om en reträtt in i det utopiska. Det slås fast att det "största hindret för en solidarisk frihet är ojämlikheten i världen". Staterna har nu funnit en fiende i terrorismen som kan rättfärdiga allvarliga inskränkningar i fri- och rättigheter. Något som Liedman kallar "den upplysta opinionen" måste istället inrikta sig på orsakerna till terrorismen.

Den "folkliga kapitalismen" måste motarbetas, eftersom den försätter oss i motstridiga roller, och föreställningen om frihet måste vidgas från enbart ekonomisk frihet till att innefatta andra dimensioner av tillvaron. Det behövs en "fördjupad upplysning" som är "vidsynt och tolerant" gentemot den fanatismens våg som drar fram över världen.

Den sista punkten förespråkar "en global ordning som premierar de långsiktiga och förnuftiga intressena på bekostnad av de kortsiktiga om en omedelbar vinst." Vem ska garantera en sådan ordning? Liedmans svar blir FN. Men hur ska FN få den auktoriteten? Frågan blir utan svar... och lämnas "vidöppen".

Det är uppenbart att Liedman ser positivt på

den rörelse mot kapitalistisk globalisering som vuxit fram sedan protesterna i Seattle 1998. Den liberala socialismen har numera förespråkar återspeglas delvis i denna rörelse. Det som för varje revolutionär socialist måste vara rörelsens största svaghet – dess bristande förankring bland de organiserade lönearbetarna – tycks inte bekymra Liedman. Det är kanske inte så konstigt eftersom en liberal socialism knappast går utöver den goda viljan hos 'de goda och upplysta människorna'. Den vänder sig bort från klasskampen och ser den som destruktiv. Istället förlitar den sig på en egendomskritik baserad antingen på moraliska argument – det är orättvist att några ska äga så mycket – eller också rationella argument – alla skulle få det mycket bättre om egendom fördelades mer rättvist.

Problemet är att världen inte fungerar på det sättet. Det var ju detta som Marx insåg: samhället och historien styrs ytterst inte av idéer eller goda eller onda föresatser, utan av olika samhällsklassers materiella intressen. Liberala försvarare av kapitalismen kan förefalla mycket resonabla, ja till och med sympatiska, ända till dess att den egna plånboken är i fara – då tittar bockfoten fram.

Sven-Eric Liedmans nya bok är utmärkt för den som 'bara' vill ha en lärd belysning av olika uppfattningar om frihet och en rudimentär kritik av de mest reaktionära bland dem. För den som kräver mer, exempelvis något som påminner om en analys av vad som kan och måste göras åt världens tillstånd, är boken en besvikelse. De upplysta fina idéer räcker inte långt mot de skriande klassklyftor och imperialistiska krig som förhärjar världen.

NOTER

1. The God That Failed är titeln på en samling av böner från den tiden. Se Anne Applebaums bok Gulag. A History of the Soviet Camps (Penguin 2004) för den hittills mest heltäckande och tillförlitliga studien av slavarbetslägren. Den kommer på svenska hösten 2004.
2. Se exempelvis Jacek Kurons och Karol Modzelewskis Brev till Polska arbetarpartiet. Vänsteroppositionens politiska plattform i dagens Polen (René Coeckelberghs Partisanförlag 1969) och broschyren Prag. Revolutionärer inför rätta! Vad är deras brott? (Revolutionära Marxisters Förbund 1969), som behandlar rättegången mot gruppen kring Petr Uhl i Tjeckoslovakien - Revolutionära Socialistiska Partiet.
3. Sven Ove Hansson, John Stuart Mill och socialismen (Tidens förlag 1995).
4. Se framför allt tidskriften Marxistiskt Perspektiv nr 7 (1999), s. 4-90 och W. Paul Cockshotts och Allin Cottrells bok Planhushållning och direkt demokrati (Manifest 2002).

FONSTRET
Kultur Folk Bildning

Tio nummer kostar 150 kronor. Ring 08 613 50 17 eller maila fonstret@abf.se

Prenumerera!

Uppkäftigt, olydigt, engagerat

MARXISMEN ÄR INGEN KYRKA

När Ulf Karlström i Röda rummet nr 1/04 replikerade på Andreas Malms artikel Vägen till världsherravälde (2/03) pläderade han för den övergripande giltigheten i Lenins och Magdoffs teorier. Marxism som intellektuell attityd handlar inte om att gräva upp gamla teorier, utan om att studera samtiden för att praktiskt kunna förändra den, svarar Malm.

IRöda Rummet nr 1/2004 invänder Ulf Karlström mot en artikel om imperialism som jag skrivit i föregående nummer. Han menar att det finns "åsiktsbrytningar" i fråga om imperialismens karaktär mellan mig och honom – men går han då i polemik? Nej. Karlströms text ägnas inte åt någon kritik av mina åsikter, han bemöter inga påståenden, undergräver ingenting, vederlägger ingenting. I stället väljer han att rekapitulera den imperialismsteori som knyts till namnen Lenin och Magdoff.

Att mycket enkelt spalta upp Lenin och Magdoff i punktform tycks för Karlström i sig vara giltiga argument och en metod för att närma sig vår tids imperialism.

Utgångspunkten för denna metodologi förefaller vara ett axiom om klassikernas självevidens: "vi står alltid på de gamlas axlar", skriver Karlström. Vi måste först och främst upprepa dem. "Vi bör vara ödmjuka mot Lenin", som Karlström invände vid ett föredrag jag höll. Det finns visst en imperialismsteori för vår tid – nämligen den som marxister tidigare, under andra tider, på 1910-talet och 1960-talet, utformade.

Den främsta "åsiktsbrytningen" mellan mig och Karlström tycks alltså handla om attityd. I de konkreta sakfrågorna om imperialismens

karaktär och orsaker ber jag därför om att hänvisa till min bok *När kapitalet tar till vapen* (Agora). Här skall jag, i stället, mycket kort, beröra den grundläggande fråga där jag och

Karlström skiljer oss åt: vilken attityd till samhällsstudiet bör man ha som marxist? Bör man sikta på att 1.) bekräfta och bedyra sin trohet till de gamla teoretikerna i marxismens kanon, eller 2.) komma åt det nya, det som utmärker vår tid, med hjälp av de teoretiska verktyg som är tillhjälppliga i det syftet?

Mitt svar är förstås det senare. Marxism som intellektuell attityd handlar inte om att gräva upp gamla teorier, utan om att studera samtiden för att praktiskt kunna förändra den.

Förändringen är omöjlig utan förståelse av den värld man vill förändra, men däremot är den fullt möjlig utan att man okritiskt hyllar Magdoff och Lenin.

Marxismen är ingen kyrkogård för förvirrade skuggor: det är just när den fått det ryktet som den är dödsdömd. Marxismen är en metod för att förstå den levande världen omkring oss, och då gör man bäst i att kasta ut. Slänga bort. Strängt skilja det fruktbara från det som håller på att förmultna, ställa komposten på vid gavel. All den marxism som Ulf Karlström och andra vill bedyra sin kärlek till gjorde sig en gång

bemärkt och användbar i kraft av att den gjorde just detta: placerade sig rakt framför sin samtid och analyserade den utifrån dess egna villkor.

Marxismen är känd inom samhällsvetenskaperna för sin betoning på det diakrona, det föränderliga, brytningarna i den historiska utvecklingen. Exakt det är vad marxismen handlar om: att förklara hur och varför saker händer, för att sedan kunna sätta in handling. Men i vår tid, i alla fall i vårt land, har de flesta av de få marxister som ännu lever kvar bland skuggorna valt att ägna sig åt att något annat: åt att förneka att något nytt har hänt. "Myten om globalisering", "myten om det postindustriella samhället", "alla borgarnas myter om den offentliga sektorn", "imperialismen är inte ny, det är bara att läsa Lenin", "död åt kättarna Hardt och Negri" och så vidare.

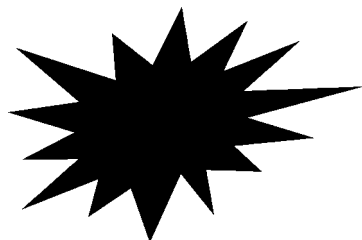
Detta är en absolut destruktiv intellektuell attityd. Att många (av få) marxister har koncentrerat sig på att förneka det nya i stället för att greppa det med den metod och de verktyg som bara marxismen kan tillhandahålla är ett kvitto på hur de placerat sig själva i ett offsideläge utifrån de analytiska krav som vår tids globaliserade kapitalism ställer.

Andreas Malm

Varje vecka utkommer *Arbetaren* med reportage, nyheter, essäer, debatt och kultur. Prova du också!

BARA FÖR RÖDA RUMMETS LÄSARE:

10 nummer av *Arbetaren* och boken *Radar*

Den nyutkomna boken *Radar* – signaler från *Arbetarens* essäsidor 2002–2004

Ja! Jag vill beställa:

- 10 nummer av *Arbetaren* och *Radar*-boken, 99:-
 Ett gratis provex

Fler erbjudanden på:
www.arbetaren.se

Namn .....

Adress .....

Postadress .....

Telefon .....

GÖR GODHETEN MÖJLIG!

I mer än ett år har det pågått en debatt om integration, segregation och socialisters perspektiv på antirasistiskt arbete i våra spalter. Nu har en ny debattör gett sig in i den diskussionen. Den radikala vänsterns uppgift är att organisera dem som kan organisera andra, skriver Ahmad Berger. Han vill bredda frågan om integration av "invandrare" till att även gälla andra grupper som drabbas av diskriminerande normer.

Idagens Sverige bor människor som råkar vara födda i 102 olika länder, sägs det. Med andra ord så finns en majoritet av världens länder "representerade" i Sverige. Och ändå talar vi om att integrera Dem/Världen i Sverige och inte tvärtom!

Vilka är då dessa människor som ska integreras? Vilka är dessa invandrare? Inte menar vi väl amerikanerna, tyskarna, danskarna eller holländarna? Vad vi egentligen diskuterar i dessa sammanhang är underförstått "svartskallarna", de som kommer "långt bortifrån" och antas vara de som behöver olika insatser för att kunna bli del av samhället. Ett samhälle som i sig exkluderar även andra som kommer från den egna socknen.

Ingen annanstans än just i debatten kring segregation och integration lyser paternalismen så tydligt och klart. Det skapas till och med statliga verk och projekt, och det sätts upp kriterier för integrationen; allt ifrån från att kunna "perfekt svenska" till att internalisera "svenska värderingar och attityder".

I flera år har debatten handlat just om vem som har tillräcklig makt att kunna definiera mål och medel för integrationen. Diskussionen har trots väsentliga olikheter förts av dem som faktiskt har makten att uttrycka sig, att göra sig hörda. Detta medan de som antas vara målet för integrationen, de segregerade, arbetslösa, lyser med sin frånvaro.

Ofta talar vi om ett "mångkulturellt samhälle" medan det i våra segregerade stadsdelar bara råder en kultur: tystnadens kultur. Människor som borde kräva både individuella och kollektiva rättigheter har blivit tysta och icke-krävande. Kan det möjligtvis bero på att dessa människor har fråntagits – för att låna sociologen och författaren Joachim Israels ord – den mest grundläggande mänskliga rättigheten, nämligen rätten att kräva rättigheter?

Debatten har istället förts i all välmening av de människor som är medvetna om sina rättigheter och har möjligheten att använda sig av dem. I denna debatt har två olika perspektiv utkristalliserats:

Dels "essentialisterna" som menar att syftet med integrationen inte är något annat än att de som är annorlunda skall internaliseras i den västerländska kulturen och acceptera dess värden och normer. Och dels "dekonstruktivisterna", som anser att en sådan strategi innebär en utestängning av alla dem som inte ingår i normen, det vill säga invandrare, muslimer, kvinnor,

homosexuella, etcetera. Medan essentialisterna anklagar dekonstruktivisterna för att stå för en normlös kulturrelativism anser det senare lägret att essentialisterna står för en förevigad eurocentrism och diskriminerande normbildning.

DEN RADIKALA VÄNSTERN

Min fråga gäller ändå den radikala vänstern: Var står vi i denna debatt och vilken är vår största utmaning? Vi kan ju ändå inte mena att vi själva står över de normer och värderingar som råder i samhället. Faktum är att, i mångt och mycket och i varierande grad, reproducerar den radikala vänstern samma normgivande värderingar som omger oss i det samhälle vi lever i. Det räcker bara att titta tillbaka några år och se vad en del av den radikala vänstern ansåg om homosexualitet, könsens jämlikhet eller för den delen om flyktingar från östra Europa.

Vi inom den radikala vänstern måste höja blickarna och se sambandet mellan den förtryckande normen och samhällsstrukturen å ena sidan och integrationsfrågan å andra sidan.

Invandrarna, kvinnorna, funktionshindrade, homosexuella, med flera drabbas, diskrimineras och utesluts av samma struktur som gör den vita, högutbildade, heterosexuella mannen (som dessutom saknar synliga och osynliga funktionshinder) till norm, till normalitet.

Jag vill förstås inte förenkla frågan eller släta ut skillnaderna mellan dessa grupper. Sådana skillnader finns, är verkliga och ibland visar de sig till och med i form av interna motsättningar. Men om vi inte ser likheten i att bli diskriminerad utifrån en till normen relaterad olikhet, och om vi inte arbetar för att skapa en enhet i kampen mot den exkluderande normen så riskerar vi att göra också integrationen till en minoritetsfråga. Detta medan diskrimineringen, sett utifrån mångfaldsperspektivet, handlar om en normgivande struktur som urholkar rättvisan. Mångfaldsbegreppet är i sig ett radikalt begrepp eftersom det utgår ifrån att det förekommer diskriminering i samhället och att denna diskriminering beror på föreställningen om att alla inte kan vara jämlika!

Vi har i mångt och mycket arbetat med delarna i denna fråga men sällan med helheten som faktiskt är större än summan av delarna. Det är kanske också en förklaring till varför de viktiga aspekterna kön, klass och sexuell läggning i integrationsdebatten blivit mer eller mindre osynliga, och lämnat plats åt enbart etniciteten.

"Integration med ens sammanhang till skillnad från anpassning, är en specifik mänsklig aktivitet. Integration är ett resultat av förmågan att anpassa sig själv till verkligheten plus den kritiska förmågan att välja och att förändra den verkligheten. I den utsträckningen människan förlorar sin förmåga att välja och är underkastad andras val, i den utsträckningen hennes beslut inte längre är hennes egna, eftersom de är resultatet av yttre föreskrifter, är hon inte integrerad utan snarare anpassad".

När den brasilianske pedagogen och socialisten Paulo Freire skrev dessa rader i boken *Utbildning för befrielse* hade han med största sannolikhet ingen tanke på våra förorter eller vår diskussion kring integrationens komplicitet i Sverige. Men han kan ändå ha rätt.

Har vänstern, utifrån Freires ord, någon uppgift? Mitt eget svar är utan tvekan ett stort JA. Detta eftersom jag tolkar hans ord som en uppmaning till att bli delaktig i sitt eget öde, i att definiera och framförallt förändra den verklighet man lever i. Visst känner vi igen orden, eller...?

Vår uppgift är således att organisera dem som kan organisera andra för att de själva ska kunna definiera sin verklighet och hur den skall förändras. Integrationens mål kan inte definieras av oss eller andra än de som är målet för integrationen. Det är också vår uppgift att studera helheten, att se sambandet mellan diskrimineringen av alla som på ett eller annat sätt anses stå utanför normen, och att hitta sätt för att sammanföra dessa grupper.

Den radikala vänstern har med tanke på sin kvantitativa storlek gjort en hel del arbete i förorterna, och har till och med ett stigande antal medlemmar av en annan etnisk bakgrund i sina led. Men det räcker inte att enbart vara "goda". Bertolt Brecht skrev:

"I stället för att bara vara goda, sträva efter att frambringa ett tillstånd som gör godhet möjlig, eller

ännu hellre

gör den överflödig!"

Vi kanske inte just idag kan göra godheten överflödig eftersom det innebär mycket mer än att arbeta inom samhällets nuvarande ramar. Men vi är absolut manade i att organisera och skapa förutsättningar som gör godheten möjlig!

Ahmad Berger

Böcker: världshegemoni och fabrikssockupationer

En nyutkommen och redan uppmärksammad bok som - med teoretiska instrument inspirerade av bland andra Gramsci och Mandel - presenterar en modern analys av imperialismen i spåren av Irakkriget. Och en nästan lika färsk reportagebok som djupgranskar vågen av fabrikssockupationer i Argentina ur arbetarnas eget perspektiv. Det är vad bokhörnans recensenter läst denna gång.

Väpnad kapitalackumulation

”ÄNTLIGEN” utropade Aftonbladets kultursida med gigantiska versaler för ett par veckor sedan. Anledningen var att recensenten läst Andreas Malms nya bok, *När kapitalet tar till vapen*, och här funnit “en självständig nyproblematiskering av imperialismens karaktär och orsaker, som saknar motstycke såväl i Sverige som internationellt”. Man kan inte annat än instämma. Malms teoretiserande, en direkt utveckling av det utkast han gjorde i *Röda Rummet 2/2003*, blir till en stadig grund i det gungfly som dagens diskussioner om globalisering och imperialism utgör. Efter att ha klafsat omkring i detta kärr ett par års tid känns det skönt att kunna befinna sig på någorlunda torr mark.

En parallell till Aftonbladets glädjeutrop, som jag spontant kommer att tänka på, är när Johan Ehrenberg släppte boken *Globaliseringsmyten* 1997. ”Om du bara skall läsa en bok i år – läs *Globaliseringsmyten*”, skrev Internationalens recensent entusiastiskt. Utan att försöka blanda samman äpplen och päron – Ehrenbergs bok är mer sökande och reportagebaserad, men innehåller också ett försök att skapa sig en världsbild – så känns Malms bok som ett tydligt tecken på i hur mycket bättre skick dagens vänsterdebatt är än dåtidens.

Trots att det är ett så tungt inlägg i teordiskussionen som Malm gjort är han inte svårsläst. Snarare kan jag reagera på att Malm blir väl litterär i vissa passager – han är så pass stilmedveten att han tänjer på gränserna för vad som faktiskt är pedagogiska finesser, och vad som blir onödig överutsmyckning av texten.

Malms mål i *När kapitalet tar till vapen* är att klarlägga dialektiken mellan imperialismen och globaliseringen. Det är ingen liten uppgift. Utgångspunkten blir det förlegade perspektiv som förföljde globaliseringsrörelsen när USA drog i fält i Mellanöstern år 2001. Staten, som skulle varit hopplöst överspelad av det internationella kapitalet i globaliseringens tidevarv, visade sig besitta det nakna våldets makt – och

var redo att använda den. Nu vädrade istället leninisterna morgonluft, och kunde åter plocka fram sina banderoller prydda med slogans mot USA-imperialismen. Samtidigt, vilket debatten mellan den så kallade “globalvänstern” och “nationalvänstern” visat, går det inte att bortse från den utveckling som mer och mer gör gränserna överspelade i stora delar av världen. Globaliseringen är en realitet – och här fick leninisterna uppenbara problem.

Andreas Malm
När kapitalet tar till vapen.
Agora 2004.

Något av det smartaste Malm gör i inledningen till sin analys, och vad som gör den så mycket enklare att följa än andra diskussioner kring samma tema, är att definiera sin begreppsapparat ordentligt. Egentligen borde detta vara självklart, men det görs alltför sällan. Det ger läsaren möjlighet att hålla sig ovanför ytan. Imperialism är helt enkelt, enligt Malms definition, när en nationalstat i centrum på grund av ekonomiska intressen intervenerar militärt i en annan stat i periferin. Detta utesluter, på ett mycket befriande sätt, mycket av den “neoimperialism” som diskuterades på 60- och 70-talen. Där saknas ofta det militära momentet. Det exkluderar på samma gång – och än mer befriande – följdenligt allt tal om “kulturimperialism” och annan allmän antiamerikanism som ofta åberopas av vissa antiimperialister.

Tyvärr slutar Malm med sitt upprepningsarbete i begreppsfloran när han definierat imperialism. Ett nästan lika nödvändigt begrepp att ringa in hade varit “globalisering”. Arbetet blir här endast halvfärdigt. Man behöver förvisso inte gissa sig till vad Malm menar, för han diskuterar globalisering på många ställen i texten, men det blir inte lika självklart som i fallet med imperialismen. Det är “det andra stadiet av internationell produktion” – att arbetsplatserna flyttas runt på en global arbetsmarknad för produktion på världsmarknaden, alltmedan proletariatet sitter fast lokalt – som Malm uppenbarligen sätter i centrum för globaliseringen och det

som kvalitativt skiljer epoken från tidigare perioder. Han utesluter därmed en hel del av de flummigare innebörderna av globaliseringen: allt tal om nätverkssamhälle, om postfordism och toyotism lyser med sin frånvaro. Malm behåller också kategorier som “centrum” och “periferi”, begrepp som många av dagens globaliseringsteoretiker på tivelaktiga grunder lämnat.

Tidigt i texten tar sig Malm an Lenin samt Hardt och Negri (författarna av *Imperiet*). Syftet med detta är uppenbart – de är “nationalvänsterns” respektive “globalvänsterns” mest omhuldade imperialistteoretiker. Bägge teorierna har uppenbara brister i beskrivningen av dagens imperialism: enligt Lenin borde vi se en militär rivalitet mellan olika ekonomiska stormakter, medan det enligt Hardt och Negri inte borde finnas någon militär intervention alls i periferin. USA:s totala dominans på det militära planet, och den övriga västvärldens uppslutning bakom supermakten, anser Malm har vederlagt bägge schatteringarna. Han gör dock vare sig någon oärlig eller överdrivet polemisk granskning. Han väger andra teoretiker noga mot verkligheten, plockar fram deras för- och nackdelar och knyter dem till sin egen bild av imperialismen.

När sedan Malm redogör för sin egen syn på imperialismen börjar han utifrån och arbetar sig in. Först försöker han finna formen för dagens imperialism, för att sedan fylla den med innehåll. Hur ser då formen ut? Här tar Malm hjälp av den italienske kommunisten Gramsci. USA leder en hegemonisk (det går knappast att använda ordet hegemoni utan att referera till Gramsci) formation av ledande kapitaliststater i centrum för att dominera periferin. USA agerar sålunda i hela centrumets allmänintresse med sin imperialistiska politik. Malm lägger ned mycket energi på att förklara denna formation i detalj. Nu är det förvisso inte det man klassiskt menar med hegemoni i Gramscis mening som kännetecknar den imperialismens hegemoniska formation – och Malm diskuterar också skillnaden. Vanligtvis brukar man mena att borgarklassen lyckas behålla makten genom att på ett intellektuellt plan dominera arbetarklassens medvetande i en borgerlig hegemoni. Hegemoni i Malms mening

handlar mer om intressegemenskap. Och, eftersom Gramsci aldrig talat om en hegemoni för en imperialistisk formation, kan begreppet kännas aningen förvirrande i sammanhanget. Nu är Malm å andra sidan glasklar på vad han lägger in i begreppet, så han garderar sig fullständigt från kritik på den punkten.

Därpå skisserar Malm den imperialistiska formens grundläggande innehåll. Här tar han ordentligt med hjälp från den belgiske ekonomen Ernest Mandels teori om hur kapitalackumuleringen rör sig i långa vågor. Alla dessa vågor representerar specifika stadier, reella historiska perioder. Det som driver dem framåt är kapitalisternas jakt på ökande profiter, och det som får dem att tappa i styrka är minskade vinster. När arbetarklassen under 1960-talets slut och 70-talets början tillskansade sig mer och mer av mervärdet så minskade investeringslustan hos kapitalet. Istället anammade de en strategi av globalisering för att pressa tillbaka lönerna och få upp profiterna igen. Detta konstituerade en femte våg enligt Malm, en våg med start i 1990-talets början. Här var USA tidigt den pådrivande kraften i globaliseringen – inte Japan, som många globaliseringssteoretiker menar. Detta gjorde USA till ledaren i den hegemoniska formationen.

Utifrån denna bakgrund fyller Malm sin imperialismteoris form med innehåll. Den femte vågen stötte snabbt på hinder, som låg inneboende i de krafter som skapade den. Enligt Malms analys kom den femte vågen till stånd genom att de arbetandes andel av mervärdeskvoten pressats tillbaka. Detta skapade en investeringslusta hos kapitalistklassen då profiterna steg igen. Men tidigt i vågens expansionsfas stötte kapitalismen på det "realisationsproblem" Rosa Luxemburg fäste stor vikt vid i sin beskrivning av imperialismen. Den tillbakapressade arbetarklassen kunde helt enkelt inte skapa någon större efterfrågan när reallönerna inte steg. Istället blev det staten – vars intressen bundits upp till kapitalets – som fick fullgöra uppgiften, och denna statliga efterfrågan manifesterades främst genom krigsmaterialproduktion. Krigsindustrin är ett produktionsområde med i stort sett obegränsade investeringsmöjligheter. Den är inte avhängig arbetarklassens köpkraft samtidigt som den stimulerar efterfrågan i den övriga ekonomin.

Behovet att använda alla dessa vapen är imperialismens ena ben. Det andra benet utgörs av kapitalismens gigantiska behov av olja – och därför riktades det militära slaget mot Mellanösterns orörda oljekällor. (Malm ägnar stort utrymme åt att beskriva hur den exploaterbara oljan inom en nära framtid kommer att sina). Därför invaderades Irak. Militarism och olja, det är dessa som är drivkraften bakom 2000-talets imperialism enligt Malm. Därmed skapas också ett behov av en utsida – en periferi – för kapitalisterna i centrum. Imperialismen behöver denna periferi att bränna av sina militära investeringar mot - en utsida som inte är allt för integrerad med ekonomierna i centrum. Därför finns ett inomkapitalistiskt behov av "skurkstater", "ondskans axelmakter" eller

"stater som stödjer terrorismen". I förstone känns argumentationen övertygande. Malm tar sig ordentligt med tid att svara på flera eventuella invändningar. Varför kan staten inte spendera på samhällelig service istället för på vapen? Jo, då skulle arbetarklassens ställning stärkas och detta skulle kunna pressa tillbaka vinsterna. Men någonstans här börjar texten förlora i densitet. Malm får en tendens att flyta ut och överbetona: rustning och olja, rustning och olja, rustning och olja. Visst ligger imperialismens ockupation av Mellanöstern i den hegemoniska formationens intressen, men är den verkligen nödvändig för kapitalismens fortbestånd? Malm tenderar att vilja svara jakande. Men här skulle man kunna komma med andra förslag. Stora statliga investeringar i forskning för att utveckla alternativa energikällor (bränsleceller, hybridbilar) skulle kunna lösa både efterfrågekrisen och bränslebristen för den femte vågens kapitalister. Med Malms resonemang blir kapitalismen predestinerad att kollapsa med den framtida oljebrieten.

En viss brist på fokus råder även i bokens sista delar, när ockupationens logik och motståndets nödvändiga struktur diskuteras. Här finns exempelvis ett långt stycke om Palestina som jag har svårt att finna motiverat. "För att förstå vår tids imperialism måste vi förstå vilken roll den spelar i Palestina", skriver Malm. Så är det givetvis inte – Palestinafrågan är viktig för imperialismens strategiska intressen i Mellanöstern – men att det inte är en nyckel till förståelsen av imperialismen har Malm själv visat på sidorna innan.

Näväl, detta skall inte grumla föreställningen om att Andreas Malm rör sitt projekt i land – och det med den äran. Han lyckas ju uppenbarligen på ett skarpsinnigt sätt beskriva hur imperialismen ser ut; vad den beror på; hur den fungerar; hur motståndet måste formeras samt rättvist bedöma andras bidrag i teoribygget. Han skapar, som tidigare sagts, överblick och stabilitet åt läsaren.

Men sedan, när Malm dragit läsaren upp ur det teoretiska kärret; upp till den nivå att man kan överblicka det teoretiska landskapet finner man att det återstår oklarheter. Jag skulle vilja se en kompletterande diskussion om vilka länkar det finns mellan den klassiska imperialistiska epokens kapitalism (1870-1914) och dagens. Maktlogiken är densamma, jakten på profiter givetvis drivkraften, men denna drivkraft har kapitalismen genom hela historien. Vilka gemensamma specifika krafter gör just dessa perioder till imperialistiska? Och, om dagens period innefattar en rad andra specifika drivkrafter än de Lenin, Hilferding och Luxemburg fann som orsaker till sin tids imperialism, är det verkligen "imperialism" vi ser idag? Eller är det ett Imperium, bara mer aggressivt än det Hardt och Negri beskrivit? Återkommer inte definitionsproblemet tillbaka till Malms egen teori?

Och vidare: Var inte Vietnamkriget imperialism? Och USA:s alla militära interventioner i Latinamerika och annorstädes? Vad var drivkraften då – det kan väl inte vara samma som under den "femte vågen"? Dessa företeelser – vilka stämmer överens med Malms definition på

imperialism – placeras utanför skildringen. Det går en ständig underström av våld mot periferin i kapitalismens historia – är inte detta också det imperialistiska projektet? En sammanfattande överblick på slutet, där Malms teori jämförs med andra och återknyter till tidigare historiska skeenden hade eventuellt kunnat knyta ihop säcken.

Malm får gärna återkomma och precisera i sitt teoribygge. Så långt har det inte gett annat än mersmak. Dessutom måste man imponeras av någon som idag lyckas med någonting så avancerat som att lansera en egen teori om imperialismen – eller åtminstone en egen unik kombination av Karl Marx, Ernest Mandel, Rosa Luxemburg och Antonio Gramsci – samtidigt som han återknyter med både äldre och yngre teori på området. Att kalla resultatet "bra" är bara förnamnet. Det är en näst intill övermäktig uppgift att mer än extremt skissartat redogöra för När kapitalet tar till vapen. Därför, läs den!

Daniel Brandell

**PALESTINIERNAS
KAMP FÖR FRIHET
OCH DEMOKRATI**

Du vet vad som händer. Vi vet alla vad som händer. Sedan mer än tre decennier kämpar det palestinska folket mot en av världens starkaste arméer. En ockupationsmakt som dödar och terroriserar den palestinska civilbefolkningen.

Genom närvaro på plats i det ockuperade Palestina, genom direkta aktioner och genom aktivt solidaritetsarbete försöker ISM (Internationall Solidarity Movement) göra en insats för att nå ett slut av ockupationen av Västbanken och Gazaremsan.

I ljäla oss att stödja Palestinas frihetskamp. Gått in pengar på: Bg 5588-2732

För info, om ISM ring 0735-88 46 09 eller skriv till ism_malmnord@yahoo.se

Arbetarmakt på väg mot socialism?

Latinamerika pågår det sedan några år flera försök att demokratisera samhället och göra fördelningen av resurser mer rättvis. I många fall är dessa försök i mycket drivna uppifrån, av progressiva regeringar, så som i Lulas Brasilien och Chavez Venezuela. Detta är nog så viktigt men innebär också många problem. Det främsta försöket att underifrån förändra samhället i en mer demokratisk och rättvis riktning skedde i krisens Argentina. Ingen annanstans har man de senaste åren drivit arbetarnas direkta övertagande av produktionen lika radikalt och det är därför viktigt att vänstern tar lärdom av Argentinas exempel. Esteban Magnanis bok *Ockupera, gör motstånd, producera. Företag och fabriker i händerna på argentinska arbetare*, är ett försök att beskriva och analysera de här processerna.

Esteban Magnani
"Ockupera, gör motstånd, producera. Företag och fabriker i händerna på argentinska arbetare".
Federativs förlag Stockholm 2004

Boken handlar, som titeln anger, om de fabriker och företag som tagits över av de anställda då de tidigare ägarna flytt fältet efter att i många fall ha drivit företaget i konkurs och vägrat att betala fakturor och löner till de anställda. Detta har starkt färgat av sig på hur kampen för produktion under arbetarstyre gått till. Kampen har nämligen i många fall tagit formen av juridiska tvister där arbetarna, men hjälp av progressiva advokater, genom rättslig prövning har försökt, och i många fall lyckats, överta företaget genom att "köpa" konkursboet för de löner som de inte fått utbetalade. Denna inriktning på kampen visar sig också i det att flera av ledarna för de två organisationerna för företag som övertagits av de anställda, som presenteras i boken, är advokater.

Under krisen togs tusentals fabriker och företag över av de arbetande och många av dessa har fortsatt att producera även nu när den värsta krisen sedan en tid är över. Dessa företag är i de flesta fall arbetarkooperativ. Såvitt man förstår av boken så finns det ingen samordning mellan dessa företag vad gäller produktion och distribution. Samordningen som finns är främst politisk och sker genom att kooperativen är med i MNER (Nationella rörelsen för återtagna företag) eller MNFRT (Nationella rörelsen för fabriker återtagna av arbetarna). Kooperativen styrs av stormöten – asambleas – där alla arbetare

deltar och där företagets inriktning bestäms. I en del av de företag som undersöks närmare i bokens fallstudier har man valt vissa arbetskamrater till att sköta administrativt arbete medan man i andra beslutar om nästan allt på stormötet.

Boken börjar med en allmän översikt över den ekonomiska krisen och de återtagna fabriker och företagen. Magnani redogör vidare för MNER och MNFRT och hur lagstiftningen spelar in i återtagandet och återger också intervjuer med ledarna för de två rörelserna. Efter denna allmänna beskrivning av de återtagna företagen och deras sammanhang följer fallstudier av fem återtagna företag: en keramikfabrik, en metallindustri, en textilfabrik, ett tryckeri och en skola. Redogörelsen för historien bakom de återtagna företagen och fallstudierna ger en mycket bra inblick i vad som hänt och hur man har tacklat svårigheter och gått vidare.

Det jag framförallt saknar är för det första en diskussion kring juridikens roll för arbetarnas övertagande av företagen. För det andra en diskussion om hur de övertagna företagen ska utvecklas och vilka problem som måste övervinnas.

Vad gäller juridiken så ger boken en bild av att rättsprocesser har spelat en mycket central roll för övertagandet. Många arbetare har i och för sig från början gått in på sina arbetsplatser och satt igång produktionen utan att be någon om lov, efter det att de forna ägarna gett sig av. Men för att kunna fortsätta driva företaget har man tagit hjälp av rättssystemet och arbetarna har alltså ofta fått "köpa" konkursboet för de pengar de forna ägarna var skyldiga dem. Detta har säkert varit helt nödvändigt för att kunna driva produktionen vidare och behålla jobben, men problemet som jag ser det är att Magnani inte för någon kritisk diskussion kring juridikens roll och hur man skulle kunna komma runt den och vad tilltron till rättssystemet har spelat för roll för processen i stort. Ibland förfaller till och med vissa av de intervjuade till någon form av legalism där man gör allt för att påpeka att återtagandet absolut inte är ett brott mot den privata äganderätten, det är i stället de före detta ägarna som brutit mot äganderätten då de inte betalat löner etc. Alltså följer man bara lagen. Man kan dock invända att det inte finns någon anledning att godta borgarklassens juridiska system och fråga om lov om att få driva företaget i arbetarnas regi. Självklart kan det vara så att man måste ta till sådana knep för att skapa utrymme att gå vidare men det vittnar i så fall bara om rörelsens relativa svaghet.

Tecken på rörelsens svaghet tycker jag också att man ser i det faktum att de återtagna företagen bildat kooperativ, som i och för sig står under en exemplariskt demokratisk arbetarkontroll, men som i övrigt verkar fungera som vil-

ket kapitalistiskt företag som helst. Som nämnt ovan verkar det inte finnas någon samordning gällande produktion eller distribution mellan kooperativen. Magnani berör, i och för sig, att flera av företagen försöker producera för sitt närområde, för det samhälle som hjälpt dem att ockupera sina arbetsplatser och starta upp produktionen på nytt. Vinsterna, i den mån det blir några sådana, ges till byggen av skolor och sjukhus. Men frågor om hur de återtagna företagen fungerar i förhållande till den övriga ekonomin, vad som (förutom interndemokratin) egentligen skiljer dem från vanliga kapitalistiska företag och vad man har för tankar kring hur man ska kunna ta sig bort från marknadens logik, saknas helt i boken. Detta är synd då det är en lika viktig bit som själva berättelsen om de återtagna företagens historia.

Den diskussion som nu fattas i boken borde ha tagit upp de problem som antagligen finns eller kommer att infinna sig på grund av att kooperativen fungerar som öar av arbetarstyre i ett hav av kapitalism. Hur ska man till exempel konkurrera med de kapitalistiska företagen utan att sänka lönerna eller på annat sätt försämrade för sig själva? Man kan också fråga sig hur rörelsen ska gå vidare? Ska de fortsätta verka för att fler företag tas över av de anställda? Eller tar man bara – vilket antyds i intervjuerna – över sådana företag som gått i konkurs eller på annat sätt lämnats av sina forna ägare? Vad ska detta i så fall leda till? Vilka förhoppningar kan man egentligen ställa på skapandet av en arbetarstyrd nisch i en för övrigt kapitalistisk ekonomi? Är det ett nödvändigt första steg eller en återvändsgränd?

Förstå mig rätt; de argentinska arbetarnas övertagande av sina arbetsplatser är ett lysande exempel för världens alla löneslavar, även om de "bara" försökt behålla sina arbetstillfällen i ett Argentina i kris och med extremt hög arbetslöshet. De argentinska arbetarnas erfarenheter av att själva styra produktionen kommer, oavsett hur det går med de övertagna fabriker, att stärka deras kampanda för en lång tid framöver. De har dessutom visat att det finns alternativ till både underkastelse under kapitalisternas ok och till arbetslösheten.

Icke desto mindre finns det stora problem att ta itu med vad gäller de återtagna företagens överlevnad. Och för alla som hoppas att denna arbetarmakt ska kunna leda vägen till ett annat ekonomiskt system är problemen mångdubbla. Att Magnani begränsar sitt perspektiv och inte diskuterar dessa frågor är beklagligt men "Ockupera, gör motstånd, producera" är trots det en mycket läsvärd och viktig bok. Den borde, som baksidestexten säger, läsas av alla som intresserar sig för arbetarkamp.

Jesper Grip

röda rummet

är socialistiska partiets kvartalstidskrift (tidskriften hette 1969–1996 fjärde internationalen).

Utkommer med fyra nummer per år. Nummer 25 sedan starten 1997 (nummer 136 sedan 1969).

För innehållet i artiklarna ansvarar respektive författare.

I redaktionen för detta nummer: Peter Belfrage, Daniel Brandell, Per Hjalmarson Anders Karlsson, Per-Olof Larsson, Björn Rönnblad och Ingemar Sandström

Ansvarig utgivare: Björn Rönnblad

Grafisk form: Joakim Svensson

Teckningar: Ee Ping Yeoh

Post till redaktionen: Box 7043, 402 31 Göteborg

E-post: rodarummet@hotmail.com

Prenumeration: 80 kronor för fyra nummer

Postgiro: röda rummet 13 04 07-0

Hemsida: <http://www.rodarummet.org>

Tryck: Tabloidtryck i Norden 2004

Gjord på Tidskriftsverkstaden, Göteborg.

ISSN: 1403-3844

GE DIG AV, NÄTTERNAS HUND

havet har dragit sig tillbaka orört av blodet från de stora bläck-
fiskar som strandat på sandbankarna
i landskapet som ständigt upplöses försöker jag återvinna ett
tidvattensminne en vattenblomma ett ursinnessorl
men alltför många spår har vilsefört deras karavaner
alltför många skadliga solar har spetsat sin bitterhet på träden
alltför många av kartans lögnare har begravts
vid takåsarnas alltid åt olika håll löpande linjer
från de höga myrorna som polerar skelett
från denna muns hetsiga tystnad från denna sand
ska ingenting träda fram utom de maskstungna topparna i den
förtorkade urskogen

vreden hos ett sällsamt solstånd flammande rödgult vid havets
barbariska sviktande gräns
ge dig av du nätternas hund ge dig av
oväntad och väldig håller du invid mina tinningar
mellan dina blodiga huggtänder
ett stycke kött som det är mig alltför lätt att känna igen

Aimé Césaire

Ur De underbara vapnen

FIBs Lyrikklubb/Tidens förlag 1974

Tolkning: Gun Bergman och Artur Lundkvist